PLATONAS

Sokrato apologija. Kritonas.

Vertė M. RAČKAUSKAS.

„VAIRO" BENDROVĖS LEIDINYS.
Kaunas, :-: :-: :-: 1927.

1(38)
Pl-31

7612

Kauno Tarpdiecezijos
Kunigų Seminarijos
BIBLIOTEKA
K

A. Bako spaustuvė, Kaunas, Ožešk. g-vė 5.

Tyrinėti Sokrato mokslą, išdėstytą pasikalbėjimuose—dialoguose taip, kaip jis pats jį teikė, reiškia ne tik šviesti savo protą tiesos šviesa, bet ir stiprinti savo sielą galutinio tiesos laimėjimo tikėjimu, įgyti dievišką dovaną tapti šviesos apaštalu, pasiryžusiu viską jai paaukoti, ir pirmiausia—patį save.

Bielinskis.

PLATONAS.

Platonas, Aristono ir Periktionos sūnus, gimė Atėnuose 427 m. prieš Kristų. Iš motinos pusės jis buvo pragarsėjusio Solono ainis, iš tėvo — karaliaus Kodro.

Platono jaunystės laikais Atėnai pasiekė aukščiausio savo klestėjimo laipsnio; čia tais laikais veikė pragarsėję literatūros, meno ir mokslo milžinai. Jaunutį Platoną žavėjo Fidijo ir Poliklėto kūriniai, jis gėrėjosi Sofoklo ir Euripido tragėdijomis, Aristofano ir Menandro komedijos suteikdavo jam nemaža malonumo, rimti Tukidido ir Ksenfonto raštai lavino jo protą ir auklėjo gero piliečio jausmus. Didžiausios tačiau jo gyvenimui ir brendimui reikšmės turėjo pažintis su Sokratu, kurs per paskutinį savo gyvenimo dešimtmetį buvo Platonui vyriausias mokytojas ir artimiausias draugas.

Sokratui mirus, Platonas nebegalėjo ilgiau gyventi Atėnuose, kur viskas sukeldavo jame brangiausio žmogaus atsiminimą, o žiaurių teisėjų, nusikračiusių įkyraus priešo, ramus ir sotus gyvenimas neduodavo jam pamiršti padarytos jo mokytojui skriaudos. Platonas pasitraukė iš Atėnų. Kurį laiką gyveno pas savo draugą Euklidą Megaroje, kur uoliai studijavo filosofiją; tačiau gyvo Sokrato žodžio negalėjo jam atstoti jokios filosofinės sistemos, teikiamos mokyto Euklido. Platonas keliauja į Italiją, tikėdamasis išgirsti gyvą žodį iš tenykščių filosofų. Čia Platoną dideliai paveikia pitagoriečių mokslas, sumaniai skelbiamas Archito, Timėjo ir Eudokso. Čia Platonas padidino savo žinias matematikos ir fizikos srityse. Sužavėtas berybėmis matematikos galimybėmis, keliauja į Kirėną pas garsųjį matematiką Teodorą; ten kiek pabuvęs, traukia į Egiptą, kurs buvo dar palaikomas daugelio mokslų šaltiniu.

Bet ir abstraktūs mokslai nebepatenkina Platono: jį stebina ir domina gamtos stebuklai, kuriems tirti Platonas keliauja į Siciliją; čia jis susipažįsta su turtinga šios šalies gamta, mokosi geologijos, tyrinėja ugnikalnio išsiliejimą. Sicilijoje Platonas bando skelbti savo jau stiprėjančias filosofines pažiūras, bet Sirakuzų tironas Dionizas mato iš čia pavojaus savo valstybės imperialistinei tvarkai, įsako suimti Platoną, yra net pasiryžęs nubausti drąsųjį filosofą mirtimi. Platono draugams užsistojus, Dionizas pakeitė savo nusistatymą ir atidavė filosofą, kaipo belaisvį, Spartos pasiuntiniui, kurs įsakė nugabenti jį į Eginą, žinomą anuomet vergų prekybos centrą; čia Platonas parduodamas vergų rinkoje. Bet atsirado vienas geras kirenietis, išpirko filosofą ir suteikė jam progą grįžti į tėvynę (388 m.).

Aplankęs įžymesnes kultūrinio pasaulio vietas, sustiprinęs dvasią ir kūną, Platonas imasi dabar ramaus mokymo darbo, kurį dirba iki savo mirties (347 m.), tik dveitą kartų pasitraukdamas iš Atėnų dviem kelionėm į Siciliją, pas savo draugą Dioną. Grįžęs į tėvynę, Platonas įkūrė Atėnuose prie Akademo gimnazijos aukštąją filosofijos mokyklą, kurioje dėstė savo mokslą dialogų ir paskaitų pavidalu. Savo dialoguose Platonas apibūdino Sokrato mokslą. Vyriausias dialogų asmuo — Sokratas, kurio lūpomis Platonas skelbia tiek paties Sokrato tiek ir savo mintis.

SÓKRATO APOLOGIJA.

„Sokrato apologija" yra vienas iš pirmųjų Platono kūrinių. Šitame savo veikale filosofas stengiasi pateisinti Sokratą jo bendralaikių akyse. Veikalo turinį sudaro Platono pakartota kalba, kuria Sokratas gynėsi teisme nuo neteisingų kaltinimų, iškeltų prieš jį jo priešininkų, labiausiai Melėto, Anito ir Likono. Čia Sokratas kaip ir daro savo ilgo gyvenimo ir darbo įvykių santrauką, įrodinėdamas, kad visas jo gyvenimas ne tik neigia iškeltus prieš jį kaltinimus, bet gali būti laikomas net geradarybe valstybei; todel jis turėtų teisės tikėtis ne mirties bausmės, bet garbės vietos pritanėjuje, nors ir mirtis nežada jam nieko bloga.

Be to, šitame veikale teisingai apibūdinamas pats Sokrato asmuo bei jo gyvenimas intelektualiniu, moraliniu ir politiniu žvilgsniais. Paprastas bei teisingas Sokrato gyvenimo ir darbo atvaizdavimas teikia jo žodžiams didžiausios įtikinamos galios ir nieku verčia visus tuos kaltinimus, kurie buvo iškelti prieš Atėnų dorovės mokytoją.

„Sokrato apologija", visai patenkindama svarbesniuosius klasikinės retorikos reikalavimus, ne be pagrindo ilgą laiką buvo palaikoma teismo įsakos pavyzdžiu.

399 m. trys Atėnų piliečiai, nepripažintas poetas Melėtas, pralobęs odininkas Anitas ir nevykęs oratorius Likonas buvo padavę teismui skundą[1]) šitokio turinio:

> Šiuo skundžia po priesaika Melėtas, Melėto sūnus iš Pito, Sokratą, Sofronisko sūnų iš Alopėkų: nusikalsta Sokratas, dievų, kuriuos pripažįsta valstybė, nepripažindamas, o kitas naujas dievybes įvesdamas; nusikalsta dar ir jaunuolius tvirkindamas. Bausmė — mirtis.

Tardymui pasibaigus, buvo pagamintas kaltinamasis aktas, ir byla buvo atiduota prisiekusiųjų teisman. Sokratas pasi-

---

[1]) Skundo tekstas dar II-me po Kr. šimtmetyje buvęs palaikomas Atėnų archive prie Kibelės šventyklos.

ryžo gintis pats, nesikreipdamas į gynėją, kurį, einant įstatymais, turėjo teisę pasikviesti.

Sokrato kalbos paskirstymas dalimis atrodo šitaip:

Pirmoji dalis: 1—24 sk.

I.

Pareikšdamas, kokiu būdu jis mano gintis nuo savo kaltintojų, Sokratas sako, kad jo kalba būsianti kasdienė, paprasta, bet užtat teisinga. Prašo teisėjų kreipti dėmesio tik į tai, ar jis tiesą kalba ar ne.

II.

A. Kaltintojų paskirstymas į dvi rūši: pirmuosius, arba senesniuosius, kurių jis patsai nepažįsta, ir antruosius, arba vėlesniuosius, tikruosius kaltintojus Melėtą, Anitą ir Likoną, kurie įteikė teismui formalų prieš jį skundą. (2 sk.).

B. 1) Sokratas ginasi nuo tų kaltintojų, kurie jau senai dergia jį žmonių akyse, įtardami del dangaus ir žemės tyrinėjimo; be to, Sokratas tiesą verčiąs melu, o melą perstatąs kaip tiesą. Remdamasis teisme esančių piliečių liudijimais, Sokratas atremia visus tuos kaltinimus. Nagrinėdamas klausimą, iš kur galėjo atsirasti tokios apkalbos, Sokratas prieina išvadą, kad vienintelė smeižtų priežastis yra piliečių neapykanta, kurią jis užsitraukė visai pripuolamai: Delfų dievui pripažinus jį išmintingiausiu žmogumi, Sokratas, nelaikydamas save tokiu ir norėdamas išaiškinti sau šitą dievo pasakymą, ėmė lankyti visus Atėnų visuomenės luomus, tikėdamasis rasti žmogų išmintingesnį už save; atradęs, kad žmonės, laiką save išmintingais, visai nėra tokie, padarė išvadą, kad tikra išmintis gali būti tik žmogaus siekimų tikslas, bet ne jo nuosavybė, o tiesiogine prasme išmintis priklauso vienam Dievui. Iškeldamas aikštėn kitų neapsišvietimą, jis ir sužadino prieš save didelę neapykantą.

Be to, kitą neapykantos priežastį Sokratas įžiūri tą, kad jauni jo mokiniai, dažnai jį pamegdžiodami, patys imasi tirti kitus; darydami tokius bandymus, jie sutinka daug žmonių, kurie, dėdamiesi daug ką išmaną, maža arba ir visai nieko neišmano; tai jiems paaiškinus, pyksta, tik ne ant jo mokinių, bet ant paties Sokrato, laikydami jį jaunuomenės tvirkintoju.

2) Sokratas nagrinėja Melėto, Anito ir Likono skundą. Jų kaltinimas turi du pagrindiniu punktu: a) Sokratas tvirkina jaunuolius, b) nepripažįsta dievų, kuriuos pripažįstanti valstybė.

a) Paklaustas, kas daro jaunuolius geresniais, Melėtas nurodo įstatymus, paskui teisėjus ir Tarybos narius, galiausiai visą tautą, tik Sokratą išskyrus. Suprasdamas tokią išvadą esant be pagrindo ir perdėm klaidingą, Sokratas nelaiko reikalinga atitaisyti Melėtą, tik su ironija pastebi, kad Atėnų jaunuoliai turėtų būti be galo laimingi, jei tik vienas jis juos tvirkintų, o visi kiti piliečiai darytų geresniais. Be abejonės, maloniau gyventi geresniųjų piliečių tarpe, negu blogesniųjų, nes geri daro savo artimiems gera, o blogi—bloga; todel Sokratas veiktų pats prieš save, jei sąmoningai tvirkintų savo tautiečius. Taigi Sokratas arba visai netvirkina jaunuomenės, arba tvirkina nesąmoningai, ir tuo atveju jis turi būti ne teisiamas, bet tik įspėtas.

b) Eidamas prie antrojo kaltinimo punkto, Sokratas įrodinėja, kad jis visai ne bedievis, nes pripažįsta „demonus", kurie yra arba dievybės, arba dievų vaikai; o tikėdamas į dievų ainius, jis negali netikėti į pačius dievus; juk pripažįstant kokių kūrinių buvimą, būtų nesąmonė neigti pačių kūrėjų buvimą (3—15 sk.).

C. Sokratas pareiškia teismui, kad jis yra pasiryžęs ir ateity gyventi taip, kaip gyveno iki šiol: dievui liepiant, kelti aikštėn ir šalinti visuomenės ydas; labiau klausyti dievo, negu žmonių, nes jis yra tam pašauktas, kad rodytų žmonėms dorybės kelią, neatsižvelgiant į tai, kas jį už tai ištiks. Toks buvo jo gyvenimo tikslas iki šiol, toks bus ir toliau, jei išeis iš teismo pateisintas. Šitą dievo tarnystę eidamas, jis neturėjo laiko pasirūpinti savo namais, bet visai to nesigaili; taip pat neturėjo jis laiko bei noro eiti bet kurias valstybines pareigas: trumpą laiką dalyvavęs valstybiniame gyvenime savo kailiu patyrė, kad, einant kokias nors atsakomingas pareigas, labai greit galima pražūti, jei žmogus nėra pasiryžęs elgtis neteisingai ir pataikauti blogiems palinkimams. Niekuomet nebūdamas niekeno mokytojas, nedraudė tačiau norintiems klausytis jo pasikalbėjimų. Ginčydamas iškeltą prieš jį kaltinimą, kad tvirkinąs jaunuomenę, Sokratas nurodė daugelį savo klausytojų

ir jų giminių, esančių čia pat teisme, kurių nė vienas nekaltino jį del savo giminaičių tvirkinimo.

III.

Savo apsigynimo pabaigoje Sokratas nurodo, kad jis nelaiko reikalinga griebtis paprastai teismuose vartojamųjų gynimosi priemonių: nesistengia paveikti teisėjų jausmus, su ašaromis maldaudamas pasigailėjimo, nurodydamas vargingą šeimos padėtį, prižadėdamas pasitaisyti. Tokios scenos nepritinka nei jam nei kam kitam: jos tik žemina žmogų ir nesuteikia garbės valstybei.

Antroji dalis: 25—28 sk.

Balsavimui pasibaigus, Sokratas naudojasi teise pasiūlyti sau bausmę, bet, nepripažindamas save kaltą, siūlo sau ne bausmę, tik garbingą išlaikymą pritanėjuje valstybės lėšomis. Tačiau, kadangi jis jau nusmerktas, o nuteistieji dovanų negauna, sutinka sumokėti nedidelę pabaudą, pav. vieną sidabro miną (apie 120 litų). Jei tokia suma būtų per maža, jo draugai sutinka sumokėti už jį 30 minų.

Trečioji dalis: 29—33 sk.

Antro balsavimo rezultatams paaiškėjus, Sokratas pareiškia teisėjams, kad jie, atimdami gyvybę nekaltam žmogui, be reikalo užsitraukė ant savęs savo neprietelių nepasitenkinimą: pakaktų kiek palaukti, ir jis, senas būdamas, išvaduotų juos nuo nemalonumų, savaime pasimirdamas. Pasmerkimas įvykęs ne del pasiteisinimų stokos, bet del stokos akiplėšiškumo panaudoti visokias išsigelbėjimo priemones. Kreipdamasis į jį pasmerkusius teisėjus, pranašauja jiems, kad netrukus po jo mirties atsiras kaltintojų, kuriuos jis, begyvendamas, sulaikydavo, ir kurie smerks juos už neteisingą sprendimą. Paskui kreipiasi į teisėjus, kurie balsavo jo naudai, pareikšdamas, kad mirtis lemia jam vien gera, nes tas jo išvidinis balsas, kurs visuomet įspėdavo jį ketinant padaryti ką nors negera, dabar tyli. Pareiškęs savo nuomonę apie mirtį, prašo teisėjus elgtis su jo vaikais taip, kaip jis elgėsi su piliečiais, būtent, drausti juos, pastebėjus, kad jie elgiasi nedorai.

VERTIMAS.

I. Kokį jums, piliečiai, padarė įspūdį mano kaltintojai, nežinau: juk ir aš pats, jų beklausydamas, beveik užsimiršau: taip įtikinamai kalbėjo. Tačiau, atvirai sakant, teisybės iš jų neteko man girdėti. Bet iš to, ką jie čia taip daug primelavo, mane ypač nustebino viena, būtent, tas jų pasakymas, jog turite saugotis, kad jūsų neapgaučiau, nes aš puikiai mokąs kalbėti. O kad jie nesigėdino taip sakyti, atrodė man didžiausiu jų begėdiškumu, nes aš tuoj iš pagrindo sugriausiu šitokį jų tvirtinimą, kai pasirodys, jog visai nemoku kalbėti. Tiktai galimas daiktas, kad jie vadina geru kalbėtoju tokį žmogų, kursai sako t e i s y b ę. Jei jie iš tikrųjų taip mano, tai ir aš sutikčiau su tuo, kad esu oratorius, tik... ne jų plauko.

Taigi jie, kaip sakau, nepasakė nė vieno teisingo žodžio; jūs tik iš manęs sužinosite visą teisybę.

Tik rimtai, prisiekiu Diju, piliečiai: išgirsite ne tokias kalbas, kaip šitos jų, posakiais bei žodeliais pagražintas ir papuoštas, bet išgirsite paprastą kalbą ir tokius žodžius, kurie pirmieji ateis galvon. Aš bent esu tikras, kad tai, ką sakau.

Kauno Tarpdiecezinės Kunigų Seminarijos BIBLIOTEKA

yra teisinga, ir nė vienas iš jūsų tenesitiki kitką iš manęs išgirsti. Juk man, be abejonės, ir netiktų, piliečiai, kad aš, tokio amžiaus susilaukęs, kaip vaikas eičiau į teismą kalbas kalbėti. Bet iš tikrųjų, labai prašau jus, piliečiai, ir meldžiu: jei išgirsite mane teisinantis tais pačiais žodžiais, kuriais, paprastai, kalbu ir aikštėje prie pardavėjų stalų, kur daugelis jūsų yra mane girdėję, ir kitur kur, nesistebėkit ir nekelkit del to triukšmo. Juk taip yra. Dabar aš pirmą kartą atsidūriau teisme, turėdamas per septyniasdešimt metų amžiaus. Taigi man tiesiog yra svetima čionykštė kalba. Todel, kaip kad jei būčiau koks svetimšalis, jūs, be abejonės, atleistumėt, jei tokia kalba ir tokiu būdu kalbėčiau, kaip esu pripratęs nuo kūdikystės; lygiai taip ir dabar prašau jūsų teisingumo, taip bent man tai atrodo, kad nepyktumėt už mano kalbėjimo būdą, ar bus jis geresnis ar blogesnis, bet žiūrėtumėt vien tik to ir kreiptumėt dėmesį tik į tai, ar t e i s i n g a i kalbu ar ne. Juk taip turi elgtis teisėjas, o kalbėtojas—sakyti teisybę.

II. Taigi pirmiausia turiu teisę gintis, piliečiai, nuo pirmo melagingo manęs kaltinimo ir nuo pirmųjų skundikų, o paskui nuo antrojo ir antrųjų. Juk mane daugelis skundė jums nuo senai, jau kelinti metai, o teisybės tai nieko nesakė; anų aš daugiau bijau, kaip šitų su Anitu, nors ir šitie baisūs žmonės.

Tačiau anie baisesni, piliečiai; jie daug ką iš jūsų, kaip vaiką, imdavo pas save, įtikinėdavo ir neteisingai skųsdavo mane, kad yra koks tai Sokratas, vyras išmintingas, ir apie žvaigždes nusimanąs, ir kas yra po žeme viską ištyręs, ir iš silpnesnio posakio daręs stipresnį[1]).

Piliečiai, anie tai, kurie apie mane panašias kalbas paskleidė, yra mano baisūs kaltintojai, nes kas girdi, tas mano, kad panašūs tyrinėtojai net į dievus netiki. Galų gale, tokių kaltintojų yra daug, ir jau ilgą laiką kaltina; be to, kalbėjo jums dar tokiame amžiuje, kuriame jūs lengviausiai galėtumėt patikėti, vaikai būdami, o kai kurie iš jūsų net kūdikiai, tiesiog už akių kaltino, kai nebuvo, kas teisinasi.

---

[1]) Neteisybę perstatyti kaipo teisybę. (Causa inferior dicendo fieri superior potest. Cic. Brut. 8).

O visų keisčiausia yra tai, kad net jų pavardės nežinomos, ir negalima paskelbti, nebent kas iš jų pripuolamai yra komedijų rašytojas. Visi gi tie, kurie iš pavydo priplepėjo jums nebūtus daiktus, lygai kaip ir tie, kurie, patikėję, kitus sukelia prieš mane, — yra man visai nepasiekiami: jų negalima nei į teismą pakviesti, nei įtikinti kurį nors iš jų; lieka tik vien, tarsi su šešėliais, kovoti: teisintis, niekam nedarant priekaištų.

Taigi teikitės ir jūs pripažinti, kad yra, kaip sakau, dvejopų mano kaltintojų: vieni tai tie, kurie ką tik pareiškė savo kaltinimą, o kiti—anksčiau, apie kuriuos sakau, ir sutikite, kad prieš anuos man reikia pirma teisintis. Juk ir jūs pirma išklausėt anuos kaltinant, ir daug daugiau, kaip tuos, kurie vėliau. Tiek to.

Taigi reikia teisintis, piliečiai, ir mėginti su šaknimis išrauti blogą apie mane nuomonę, kurią jūs ilgą laiką turėjote. Ir reikia tai atlikti tokiu trumpu laiku! Aš bent norėčiau, kad tai įvyktų, jei tai būtų ir jūsų ir mano naudai, ir jei savo pasiteisinimu kiek laimėsiu. Manau, kad tai sunku, ir visai man aišku, kaip tat yra. Tačiau šita byla teeinie taip, kaip dievui patinka. O įstatymo reikia klausyti ir teisintis.

III. Taigi išnagrinėsime iš pradžios, kas čia toks per kaltinimas, iš kurio susidarė apie mane paskala, o Melėtas, patikėjęs jai, parašė ant manęs šitą skundą. Tiek to. Tai ką gi pasakojo šmeižikai? Reikia čia perskaityti jų kaltinamąjį raštą, kaip ir kokių tikrų kaltintojų: Sokratas nusideda įstatymams ir blogai elgiasi, tyrinėdamas tai, kas yra žemėje bei danguje, iš silpnesnio posakio darydamas stipresnį ir kitus to paties mokydamas.

Toks maž daug jų kaltinimas. Juk ir jūs patys beveik tą pat matėte Aristofano komedijoje[1]), kaip

---

[1]) Aristofanas (450–388?), įžymiausias graikų komedijų rašytojas, vienoje savo komedijoje, „Debesys" (pirmą kartą pastatyta 423 m.), piktai pašiepia sofistų mokslą, klaidingai palaikydamas Sokratą jų atstovu. Šioje komedijoje Sokratas rodomas publikai pakabintame krepšy, kurs supasi ore. Senio

ten koks tai Sokratas supasi, sakydamas, kad oru vaikščioja, ir daug kitų niekų plepėdamas, kurių visai nesuprantu. Ir aš nesakau taip, norėdamas paniekinti tokį žinojimą, jei kas nusimano panašiuose dalykuose. (Kad tik Melėtas del šito vėl nepatrauktų manęs į teismą!). Bet man tokie klausimai, piliečiai, visai nerūpi. Tai net gali paliudyti daugelis jūsų, ir manau, kad jūs vienas kitam tai paaiškinsite ir pasakysite, bent tie jūsų, kurie kada nors girdėjote mane kalbant. O tokių yra daug jūsų tarpe. Taigi pasakykite kits kitam, ar yra kas jūsų kada nors girdėjęs, kad bent kiek būčiau kalbėjęs apie panašius dalykus. Ir iš to galėsite spręsti, kad ir visa kita, ką pasakoja apie mane žmonės, yra lygiai melaginga.

IV. Bet juk nieko tokio nėra, ir jei girdėjote iš ko nors mane apsiimant auklėti žmones ir iš to uždarbiaujant, tat ir tai netiesa. Nors man tai ir labai patinka, jei kas nors mokėtų auklėti žmones, kaip, pav., Gorgijas iš Leontinų, Prodikas iš Keo salos ir Hipijas iš Elidės[1]). Juk kiekvienas jų, piliečiai, lankydamas sakytąsias valstybes, prikalbinėja jaunuolius, kurie gali dykai naudotis patarimais kurio nors iš savo tautiečių, kad jie pamestų anas draugijas ir bendrautų su jais, mokėdami jiems pinigais ir, be to, dar dėkingumu.

Tai dar ne viskas: yra čia kitas mokytas vyras, iš Paro salos, apie kurio atvykimą dabar sužinojau, pripuolamai sutikęs žmogų, kurs vienas sumokėjo sofistams daugiau pinigų, negu visi kiti drauge,—Kaliją, Hiponiko sūnų. Taigi paklausiau

---

Strepsiado paklaustas, ką jis čia daro, Sokratas atsako, kad oru vaikščioja ir svarsto apie saulę.

[1]) Gorgijas iš Leontinų (Sicilijoje, 487—379?), sofistas. Pasižymėjo savo kalbingumu.

Prodikas iš Keo salos, gim. apie 470, sofistas. Ilgą laiką gyveno Atėnuose, dėstydamas retorikos mokslą. Pasižymėjo savo padorumu ir darbštumu. Jo pamokomis ir patarimais naudojosi Euripidas, Sokratas, Ksenofontas ir kt.

Hipijas iš Elidės, gim. apie 460 m., sofistas, plačiai (bet negiliai) išsilavinęs, astronomijos, matematikos, istorijos, kalbos ir literatūros žinovas. Nusimanė ir amatų srity. Pasižymėjo savo peiktinu gobšumu, apie kurį mini Platonas viename savo dialoge (Hipias Meidzon).

jo—(jis turi du sūnu): „Kalijau", sakau, „jei tau vietoje sūnų būtų gimę du kumeliuku ar veršiuku, turėtumei jiems surasti ir pasamdyti vedėją, iš kurio galima būtų tikėtis, kad jis išaugins gražius ir gerus gyvulius su jiems tinkamomis geromis savybėmis. Ir tai būtų koks nors arklių augintojas ar žemdirbys. Bet dabar, kadangi tavo vaikai yra žmonės, kokį rengiesi pasamdyti jiems auklėtoją? Kas taip nusimano, kaip reikia auklėti žmogų ir pilietį? Manau, kad apie tai galvojai, nes turi sūnus. Ar yra, sakau, kas nors toks, ar nėra?" „Žinoma yra", sako jis. „Kas gi toks", sakau, „iš kur ir kiek ima už mokslą"? „Evėnas[1]) ", sako, „Sokratai, tas, kurs iš Paro salos; ima penkias minas" [2]). Laimingas tas Evėnas, pamaniau sau, jei jis iš tikrųjų turi tokį mokslą ir taip nebrangiai ima už jį. Aš ir pats galėčiau didžiuotis ir riesti nosį, jei tiek mokėčiau. Bet aš tokio mokslo neturiu, piliečiai.

V. Taigi, gal būti, kas nors iš jūsų pertrauks mano kalbą ir paklaus: „O tavo, Sokratai, koks, pagaliau, užsiėmimas? Iš kur atsirado šitokios paskalos apie tave? Iš tikrųjų, juk ne todel susidarė tokios kalbos ir tokie gandai, kad tu nieko ypatingo neveikei, palyginant su kitais piliečiais. Taigi pasakyk mums, kur čia galas, kad ir mes tavo byloje nepasielgtume neapgalvotai".

Kas taip kalba, kalba teisingai, kaip man rodos; aš gi pasistengsiu jums įrodyti, kas, pagaliau, yra tai, kas man suteikė tokį vardą, ir iš kur pasklydo tokios paskalos. Taigi klausykit.

Vienam kitam iš jūsų, gal būti, pasirodys, kad juokus krečiu; tuo tarpu būkite tikri, pasakysiu jums visą teisybę. Juk aš, piliečiai, įgijau tokį vardą vien del kokios tai išminties. O kokios gi išminties? Galimas daiktas, kad del tokios, kuri yra žmonių išmintis. Tokią išmintį iš tikrųjų ir aš, rodos, turiu. O tie, apie kuriuos ką tik kalbėjau, tie, galimas daiktas, turi kokią tai didesnę išmintį, negu žmonių išmintis, arba—pats jau nebežinau, kaip ją pavadinti. Aš bent tokios didesnės iš-

---

[1]) Evėnas—graikų poetas iš Paro salos. Čia perstatomas sofistu.
[2]) Mina— piniginis vienetas (apie 120 litų).

minties visai nežinau, o kas mane tuo įtaria, meluoja, norėdamas mane apkalbėti.

Tik, piliečiai, nemurmėkite ant manęs, jei net jums pasirodys, kad kalbu, nepaprastus žodžius vartodamas. Juk vartosiu ne savo žodžius, kuriuos čia sakysiu, bet keno tai, kuriam galima tikėti, ir kurs juos pasakė. O savosios išminties, jie iš tikrųjų kokia yra ir kokia, liudytoju pristatysiu jums Delfų dievą.

Pažįstate gal Chairefontą? Tai mano draugas nuo jaunų dienų, ir daugelis jūsų jį gerai pažįsta: jis ir bėgo tada drauge ir grįžo kartu su jumis[1]). Gerai žinote, koks buvo Chairefontas, koks uolus visur, kur tik tekdavo jam veikti. Taigi, kartą jis atvyko tarp kitko į Delfus, kur išdrįso paklausti orakulą

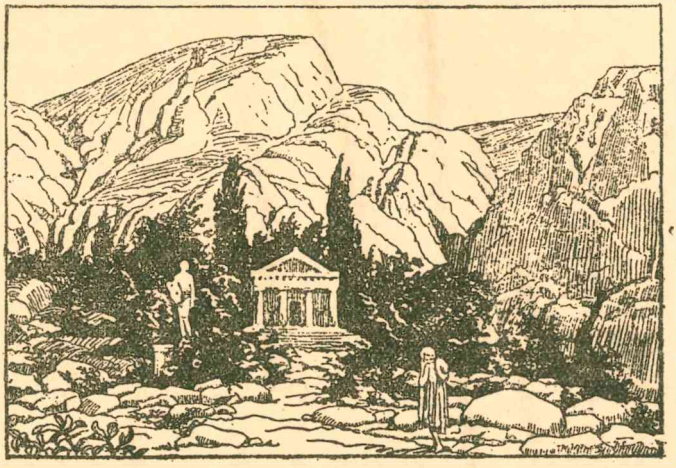

apie tai, ir, kaip sakau,—nemurmėkit, piliečiai! paklausė tada tiesiog, ar būtų kas išmintingesnis už mane. Pitija atsakė, kad išmintingesnio nėra. Ir apie tai jums čia paliudys jo brolis, kadangi anas jau pasimirė.

---

[1]) Turima galvoj 404 metai, kada vadinamieji „trys dešimtys" paėmė valdžią į savo rankas, o demokratų partijos atstovai, prie kurių priklausė ir Chairefontas, turėjo pasitraukti iš tėvynės.

VI. Pagalvokite, kodel taip sakau. Noriu įrodyti, iš kur atsirado apie mane paskala. Nes aš, išgirdęs tai, ėmiau taip sau galvoti: ką gi reiškia šitie dievo žodžiai, ir ką jis čia turi galvoj? Juk aš iš tikrųjų visai nesijaučiu esąs koks tai išmančius. Taigi kokia, pagaliau, prasme vadina jis mane išmintingiausiu? Be abejonės, jis nemeluoja: tai jam visai nepridera. Ilgą laiką nežinojau, ką jis čia sako; paskui tik su dideliu vargu pradėjau tai suprasti, taip maž daug tyrinėdamas:

Nuvykau pas vieną iš tų, kurie yra laikomi išmančiais, kad tenai greičiau, negu kur kitur, įrodyčiau orakului, jog jis klysta, ir įtikinčiau jį, kad štai šitas yra išmintingesnis už mane, o tu pasakei, kad aš. Tėmydamas jį—pavardės neturiu jokio reikalo minėti, o buvo tai vienas iš valdžios žmonių (tokio bent, man jį bandant, padarė įspūdžio, piliečiai), — taigi, man taip su juo kalbant, ėmė rodytis, kad šis pilietis atrodo išmintingas daugeliui žmonių, labiausiai gi pats sau, o yra..? Ne. Paskui stengiaus jam įrodyti, kad jis tik laiko save išmintingu, bet iš tikrųjų nėra toks. Na, nuo šio tai jis ir ėmė manęs neapkęsti, jis ir daugelis tų, kurie tada ten buvo.

Grįžęs namo, pradėjau galvoti, kad už šitą bent žmogų aš esu išmintingesnis: juk iš mudviejų nė vienas, rodos, nieko nežinome apie tai, kas gražu ir gera, bet šis, nieko nežinodamas, mano, kad šiek tiek žino, o aš, kai nežinau, tai ir nesivaizduoju žinąs. Taigi iš tikrųjų, rodos, aš esu kiek išmintingesnis už jį, būtent tiek, kad ko nežinau, tai ir nemanau, kad žinau.

Iš tenai nuvykau pas kitą pilietį, kurs atrodė išmintingesnis, negu anas, ir vėl priėjau tokią pat išvadą. Na, ir tas kitas ėmė manęs neapkęsti, jis ir daugelis kitų.

VII. Taigi, po to jau ėmiau iš eilės vaikščioti nuo vieno prie kito, nors aiškiai mačiau (ir tas man labai skaudėjo ir parūpo), kad darausi nepakenčiamas, tačiau man atrodė reikalinga aukščiau statyti tai, ką dievas pasakė.

Reikia eiti toliau, suprasti dievo žodžiai, lankyti visus, kurie atrodo ką nors žiną. Ir, šunys žino, piliečiai,—reikia

juk sakyti teisybę jūsų akivaizdoje,—iš tikrųjų sužinojau štai ką: kai taip sulig dievo nurodymu klausinėjau, tie, kurie buvo daugiau įgarsėję, pasirodė man be ne didžiausiais niekšais, kiti vėl, kurie atrodė blogesni, buvo žymiai padoresni išmintingumo atžvilgiu.

Laikau tačiau reikalinga papasakoti jums apie savo kelionę: kokius teko man pakelti vargus, kol dievo žodis pasirodė esąs tikras.

Taigi, palikęs valstybės vyrus, nuvykau pas poetus, tragėdijų ir ditirambų rašytojus ir kitus, kad tenai vietoje aiškiai įsitikinčiau, jog esu kvailesnis už juos. Tat imdamas į rankas jų poemas, geriausiai, kaip man rodėsi, apdorotas, klausinėjau apie tai, ką jie nori pasakyti, podraug tikėdamasis ko nors iš jų pramokti. Man gėda, piliečiai, pasakyti jums teisybę; tačiau reikia pasakyti. Taigi, trumpai sakant, beveik visi kiti, ten buvę, geriau nusimanydavo apie šiuos jų veikalus, negu anie patys. Taigi ir del poetų trumpu laiku įsitikinau, kad tai, ką jie daro, ne iš jų išminties eina, bet iš kokio tai įgimto gabumo, iš to, kad juos įkvepia dievas, kaip burtininkus ir pranašus: juk ir šitie pastarieji daug gražių daiktų pripasakoja, patys nieko nesuprasdami iš to, ką sako. Man paaiškėjo, kad kaž-kas panašu darosi ir su poetais. O podraug pastebėjau, kad jie del tos savo poezijos laiko save išmintingiausiais ir kitais atžvilgiais, visai tokie nebūdami. Todel ir nuo jų pasitraukiau, manydamas, kad pralenkiu juos tuo pačiu, kuo ir valdžios žmones.

VIII. Galų gale kreipiausi į amatninkus: juk gerai žinojau, kad nieko nežinau, o pas juos tikėjaus rasti daug gražių žinių. Ir neapsirikau; nes jie žinojo tai, ko aš nežinojau, ir šiuo atžvilgiu buvo išmintingesni už mane.

Bet, piliečiai, man pasirodė, kad ir geri amatninkai ten pat klysta, kur ir poetai: gerai savo amatą varydami, kiekvienas jų manė, kad yra išmintingas ir visais kitais atžvilgiais, net' svarbiausiuose dalykuose; todel ta klaida temdė jų išmintį. Taip, kad aš, turėdamas galvoj orakulą, ėmiau pats savęs klausti, kas man būtų maloniau: ar pasilikti tokiu, koks esu, ir apsieiti be jų išminties, bet ir be jų kvailybės, ar turėti

vieną ir kitą, kaip jie. Atsakiau ir sau ir orakului, kad man bus naudingiau pasilikti tokiu, koks esu.

IX. Iš tokių tai klausinėjimų, piliečiai, atsirado daug neapykantos, ir tai baisios bei sunkios; iš čia tat kilo daug paskalų, ir tas pavadinimas, kada sako: išmančius yra! Nes tie, kurie klauso, visuomet mano, kad aš pats labai nusimanau tuose dalykuose, kuriuose įkliaudinu kitą žmogų.

Tuo tarpu pasirodo, piliečiai, kad dievas iš tikrųjų yra išmintingas ir per šitą orakulą skelbia, jog žmonių išmintis yra menka ir beveik jokia. Ir jis, matyti, turi čia galvoj ne Sokratą, kaipo tokį, bet tiktai panaudojo mano vardą, imdamas mane, kaipo pavyzdį. Jis, tartum, sako, kad tas iš jūsų, žmonės, yra išmintingiausias, kuris, kaip Sokratas, sužinojo, jog iš tikrųjų nieko yra vertas, kai tik paliečiama išmintis.

Iki šiol dar to ieškau, vaikščiodamas ir žvalgydamasis, sulig dievo įsakymu, ir mūsų miestelėnų tarpe ir tarp svetimtaučių, ar nesurasiu kur kokio išmančiaus. Ir kai man tik kas tokiu atrodo, tuoj, dievo padedamas, aiškinu jam, kad nėra išmintingas. Šitas darbas nepalikdavo man laiko nei nuveikti valstybės gyvenime ką nors tokio, apie ką verta būtų kalbėti, nei pasirūpinti savais dalykais, bet del tos dievo tarnystės vargstu dideliam skurde.

X. Be to, mane gera valia seka jaunuoliai, tie, kurie daugiausia turi atliekamo laiko, turtingųjų piliečių sūnūs; jie mėgsta klausyti, kaip yra kvočiami žmonės, o dažnai ir patys, mane pamegdžiodami, imasi kitus kvosti. Toliau jie, esu tikras, atranda didelę daugybę žmonių, kuriems atrodo, jog jie ką nors žino, o žino maža, arba ir visai nieko nežino. Iš čia tat jų kvočiamieji asmens, užuot pykę ant jų, pyksta ant manęs, sakydami, kad Sokratas yra paskutinis niekšas ir tvirkina jaunuolius. O jei kas jų klausia, ką gi tas Sokratas daro ir ko jis moko,—jie, nieko nežinodami, nieko negali atsakyti. Bet kad nepasirodytų sumišę, sako tai, kas paprastai sakoma apie visus išminties mylėtojus: kad dangaus ir žemės reiškinius nagrinėja, kad negerbia dievų, kad silpnesnį posaki verčia stipresniu. O juk teisybės, manau, niekas nenorėtų pasakyti: kad jie, nieko nežinodami,begėdiškai apsi-

meta žiną. Todel, būdami garbės ištroškę, įsikarščiavę, o yra jų daug, be pertrūkio ir įtikinamai kalbėdami apie mane, prikimšo jūsų ausis paskalų, skleisdami jas jau nuo senai ir smarkiai. Iš jų tat skaičiaus puolė mane Melėtas, Anitas ir Likonas: Melėtas supyko už poetus, Anitas—už amatninkus ir politikus[1]), Likonas—už kalbėtojus.

Todel, kaip jau sakiau pradžioje, pats stebėčiaus, jei man tokiu trumpu laiku vyktų išdildyti jūsų širdyse šitas apkalbas, kurios taip labai jau išsiplatino.

Štai jums, piliečiai, ir visa teisybė. Nieko nepaslėpiau nuo jūsų, nieko nenutylėjau. Tačiau, esu beveik tikras, kad šis mano atvirumas vėl sukelia neapykantą prieš mane. Bet tai kaip tik ir liudija, jog sakau teisybę, kad taip mane šmeižia ir kad tokios yra šio priežastys. Ir jei ar dabar, ar kiek vėliau imsite nagrinėti šitą bylą, rasite tą pat.

XI. Taigi del to, kuo mane apskundė pirmieji mano šmeižikai, tepakanka jums šio mano gynimosi. O Melėtui, žmogui doram ir, kaip jis sako, tėvynės mylėtojui, taip pat ir vėlesniems savo kaltintojams pasistengsiu dabar atsakyti. Todel, esant kitiems kaltintojams, pažvelkime į jų skundą. Yra jis maž daug toks: Sokratas, sako, elgiasi nedorai, nes tvirkina jaunuomenę ir nepripažįsta dievų, kuriuos garbina valstybė, o kitas, naujas dievybes prasimano. Toks tatai yra kaltinimas. Išnagrinėsime kiekvieną jo punktą atskirai. Taigi sako, kad nusidedu įstatymams, nes tvirkinu jaunuolius. O aš, piliečiai, sakau, kad Melėtas nusideda, nes žaidžia su rimtais dalykais, traukia atsakomybėn žmones, neturėdamas tam jokio pagrindo, ir apsimeta, kad jam labai rūpi dalykai, apie kuriuos jis niekuomet rimtai nėra galvojęs. O kad taip yra, pasistengsiu ir jums įrodyti.

XII. Dabar eik, Melėtai, čionai ir pasakyk man: tau labai rūpi, kad jaunuoliai būtų ko geriausi, ar netiesa?

— Tiesa.

— Na, tai dabar pasakyk tiems piliečiams, kas padaro jaunuolius geresniais? Aišku, kad tu žinai: juk tau tai rūpi. Tokį.

---

[1]) Ironija: odininkas Anitas užstoja politikus.

kurs gadina, radai, kaip sakai, mano asmeny ir skundi mane, pašaukęs į teismą. Todel pavadink ir tokį žmogų, kurs pataiso, ir pasakyk teismui, kas jis toks. Matai, Melėtai, kad tyli ir neturi, ką pasakyti. Ir iš tikrųjų, ar nesirodo tau, jog tai gėda ir geriausias paliudijmas, kad, kaip sakau, tau visai tas dalykas nerūpėjo. Pasakyk tat, brangusai, kas juos pataiso?

— Įstatymai.

— Bet ne apie tai klausiu, mano gerasai, tik: kas tai per žmogus, kurs visų pirma ir juos žino, įstatymus?

— Šitie štai teisėjai, Sokratai.

— Kaip sakai, Melėtai? Štai šitie moka auklėti jaunuolius ir padaro juos geresniais?

— Aišku.

— Visi, ar tik kai kurie iš jų, o kiti ne?

— Visi.

— Gerai sakai, prisiekiu Hera; ir daug gi tų naudingų piliečių! Na, bet kaip tat? O šitie štai klausytojai, jie pataiso ar ne?

— Šitie irgi.

— O ką gi Tarybos nariai?

— Ir Tarybos nariai.

— Bet Melėtai, be netvirkina tik jaunuolius Visuotino liaudies susirinkimo nariai? Ar jie taip pat pataiso, visi?

— Jie irgi.

— Na, tai jau visi, rodos, atėniečiai tobulina jaunuomenę, išskyrus mane; aš tik vienas ją tvirkinu. Juk taip?

— Pirmygtinai tvirtinu.

— Iš tikrųjų aš tavo akyse esu didelis niekšas. Bet atsakyk man: ar tau rodos, kad ir su arkliais taip dalykai stovi? Visi žmonės arklius pataiso, tiktai vienas kas nors gadina? Arba visai atvirkščiai: kas nors vienas sugeba juos padaryti geresniais, ar labai nedaug kas—arklių žinovai, tuo tarpu kai dauguma žmonių, kaip tik ima naudotis arkliais, gadina juos? Ar ne taip yra, Melėtai, su arkliais ir su visais kitais sutvėrimais? Iš tikrųjų, kad taip, vis viena, ar judu su Anitu sutiksite su tuo, ar ne. Juk tai būtų nežinau kokia didelė laimė jaunuoliams, jei tik kas nors vienas juos gadintų, o kiti visi taisytų.—

—Bet jau, Melėtai, pakankamai įrodei, kad tau niekuomet nerū-

pėjo jaunimas. Aiškiai matyti tavo apsileidimas; visai tau nerūpi tas dalykas, del kurio trauki mane teisman.

XIII. Ir dar pasakyk mums, Melėtai, ar geriau gyventi dorų piliečių tarpe, ar nedorų? Atsakyk, mielasai! Juk į mano klausimą nesunku atsakyti. Ar ne tiesa, kad blogi žmonės daro ką nors bloga savo artimiausiems, o geri, ką nors gera?

— Be abejonės, taip.

— O ar yra toks žmogus, kurs sutiktų patirti iš savo artimųjų verčiau ką nors bloga, negu gera? Atsakyk, brangusai! Juk ir įstatymas liepa atsakyti. Ar yra toks žmogus, kurs nori patirti bloga?

— Aišku, kad ne.

— Na, o tu mane čia trauki atsakomybėn už tai, kad tvirkinu jaunuolius ir padariau juos blogesniais sąmoningai ar nesąmoningai?

— Neabejoju, kad sąmoningai.

— Kaip gi, Melėtai? Tiek esi išmintingesnis už mane, senį, tu, toks jaunas, kad supratai, jog blogi žmonės daro bloga savo artimiesiems, o geri—gera. O aš jau tiek sukvailėjau, jog ir to nesuprantu, kad, jei kurį nors iš savo artimųjų padarysiu blogą, paskui pats ką nors bloga galiu iš jo patirti,—ir tokią didelę blogybę darau, kaip tu sakai, sąmoningai? Šitiems tavo žodžiams, Melėtai, aš netikiu ir manau, kad ir niekas kitas nepatikės. Todel, arba netvirkinu, arba tvirkinu nesąmoningai; taigi tu abiem atvejam meluoji. Jeigu tvirkinu nesąmoningai, tai už tokius, ne gera valia padarytus, prasižengimus negalima traukti žmogų teisman, bet, atskirai jį paėmus, reikia mokyti ir auklėti; juk aišku, kad pramokęs nebedarysiu to, ką dabar darau nesąmoningai. Tu gi vengdavai būti su manim ir nenorėjai pamokyti mane, tik patraukei atsakomybėn; bet, sulig įstatymu, į teismą traukti galima žmones, kurie reikalingi bausmės, o ne pamokymo.

XIV. Bet, piliečiai, juk jau visai paaiškėjo tai, apie ką čia kalbu,—kad šitie dalykai niekuomet nė kiek nerūpėjo Melėtui. Vis delto pasakyk mums, Melėtai, kaip tu sakai, kad aš tvirkinu jaunuolius? Argi aišku tai, kad, pasak tavo rašyto skundo, mokau netikėti į dievus, kuriuos garbina valstybė, tik į kitus, naujus? Ar ne toks, sakai, pagrindas mano tvirkinančio mokslo?

— Toks, tvirtinu tai visu griežtumu.

— Bet, Melėtai, del šitų pačių dievų, apie kuriuos dabar eina mūsų kalba, pasakyk dar aiškiau ir man ir tiems štai piliečiams. Juk aš negaliu suprasti, ar, tavo žodžiais, mokau tikėti, kad yra kokie tai dievai, ir pats irgi tikiu į dievus, o nesu visiškai bedievis, ir ne čia mano nusikaltimas, nors ne į tuos, kuriuos gerbia valstybė, bet į kitus, ir todel mane skundi, kad į kitus; arba, tavo supratimu, aš visai netikiu į dievus ir kitus mokau netikėti?

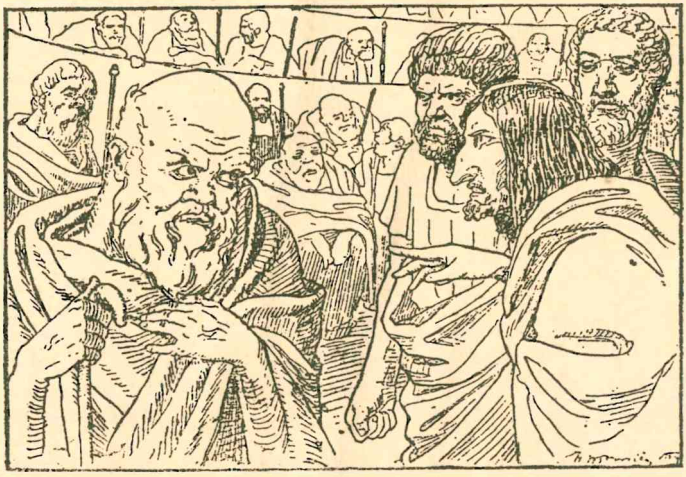

— Tvirtinu, kad tu visiškai netiki į dievus.

— Keistas Melėtai, kam tu tai sakai? Taigi nei saulės nei mėnulio nelaikau dievais, kaip tai daro kiti žmonės?

— Prisiekiu Diju, teisėjai, taip! Juk jis sako, kad saulė tai akmuo, o mėnulis—žemė.

— Tau rodosi, mielas Melėtai, kad Anaksagorą[1]) kaltini? Žemini šituos piliečius? Laikai juos tiek neapsišvietusiais, kad nežino, jog Anaksagoro Klazomeniečio raštuose knibždėte knibžda panašūs sakiniai? Tada, be abejonės, ir jaunuoliai mokosi iš manęs šito dalyko, būtent, tokio, kurį jie gali kartais,

---

[1]) Anaksagoras-graikų filosofas, gim. apie 500 m. Klazomenuose (Jonijoje). 456 m. atvyko į Atėnus, kur užmezgė draugingus ryšius su Periklu. Del savo mokslo įtartas bedievybe, pasitraukė iš Atėnų į Lampsaką (Misijoje), kur ir mirė 428 m.

jei brangu, tai už visą drachmą[1]), teatre nusipirkti ir paskui juoktis iš Sokrato, jei jis dėsis šitą mokslą, kurs, be to, dar ir kvailas, pats sugalvojęs.

Bet, del Dijo malonės, tai aš, tavo nuomone, taip ir netikiu į jokį dievą?

— Ne, prisiekiu Diju, nė kiek!

— Nepatikimas esi žmogus, Melėtai, ir, be to, kaip man rodosi, tu pats savim netiki. Nes man taip atrodo, piliečiai, kad jis yra labai pasipūtęs ir nenuramdomas, o šitą skundą parašė tiesiog del kokio tai įžūlumo, nesusivaldymo ir iš kokios tai paikybės. Juk jis, panašus į žmogų, kurs sumano uždavinėti mįsles, darydamas bandymą: ar supras Sokratas, toks išmintingius, kad aš juokauju, pats sau prieštaraudamas, be nepavyks man apgauti jį ir kitus klausytojus? Iš tikrųjų, man rodos, kad jis pats sau prieštarauja, skųsdamas mane, kaip jeigu sakytų: Sokratas nusikalsta, netikėdamas į dievus, bet tikėdamas į dievus. O juk tai juokdario darbas.

XV. Taigi panagrinėkite su manim, kaip jis tai, mano supratimu, sako. O tu mums atsakinėk, Melėtai. Jūs gi, kaip jau jūsų prašiau iš pat pradžios, atminkite nemurmėti ant manęs, kai aš senu papratimu imsiu daryti savąsias išvadas.

—Melėtai, ar yra žmogus, kurs į žmonių darbų buvimą tiki, o į žmonių buvimą netiki? Tegu jis atsako, piliečiai, o ne murma tai viena tai kita!

Ar yra kas nors toks, kurs netiki į arklių buvimą, o vien tik į arklių darbus? Arba netiki, kad muzikantai yra, o tik, kad yra muzikantų griežimas? Nėra tokio žmogaus, gerbiamasis. Jei tu nenori atsakyti, tai aš pats tat pareiškiu tau ir visiems čia esantiems.

Bet atsakyk man bent į tokį klausimą: ar yra toks žmogus, kurs tiki į dievybių darbus, o į pačias dievybes netiki?

— Nėra tokio.

---

[1]) Kadangi graikų dramų ir komedijų rašytojai savo veikaluose dažnai iškeldavo filosofų bei sofistų pažiūras, tai atėnietis, lankydamas teatrą, galėdavo ten susipažinti ir su kai kuriais filosofijos elementais. Į tai tat ir taikomas Sokrato pasakymas, kad piliečiai gali panašių žinių „už visą drachmą (apie 1 litą su viršum) nusipirkti". Sokrato laikais už vieną drachmą galima buvo tris kartus būti teatre.

— Kaip man malonu, kad galų gale, teisėjų verčiamas, prabilai!

Taigi tvirtini, kad aš tikiu į dievybes ir mokau apie jas, senas ar naujas—nesvarbu. Bet kaip ten nebūtų, aš, tavo nuomone, dievybes šiaip ar taip pripažįstu: tu net tam raštu priesaiką davei savo skunde. Juk jei tikiu į dievybių darbus, savaime aišku, kad man reikia tikėti ir į pačias dievybes. Ar ne taip? Žinoma, taip. Einu lažybų, kad tu sutinki, kadangi neatsakai. O dievybės ar nėra mūsų laikomos dievais, arba bent dievų ainiais? Taip, ar ne?

— Aišku, kad taip.

— Na gi, jei,kaip sakai, tikiu į dievybes, o dievybės yra kokie tai dievai, pasirodytų, kaip ir sakau, kad tu mįsles užmeni ir juokus kreti, pirmiau sakydamas, kad netikiu į dievus, o paskui vėl, kad tikiu, kadangi tikiu į dievybes. Iš kitos vėl pusės, jei dievybės yra dievų ainiai, kokie tai pavainikiai, ar iš nimfų gimę ar iš kitko, kaip apie tai pasakoja žmonės, tai kurs gi, pagaliau, žmogus į dievų ainių buvimą galėtų tikėti, o į pačių dievų ne? Juk tai būtų nesąmonė, panaši į tai, jei kas arklių ir asilų ainių buvimą pripažintų, o pačių arklių ir asilų buvimą atmestų.

Tačiau, Melėtai, kitaip negali būti, tik tu šitą skundą būsi mums parašęs, kokį tai bandymą darydamas, arba tikrai nežinodamas, kuo mane nusidėjus galima įskųsti. O kad tau pavyktų įtikinti ką nors, kas bent kiek protauja, kad tas pats žmogus pripažįsta dievų ir dievybių darbus ir vėl tas pats nepripažįsta nei pačių dievybių, nei dievų, nei didvyrių, — to atsiekti jokiu būdu negalima.

XVI. Tačiau, piliečiai, juk įrodymui, kad aš nenusidėjau, kaip mane kaltina Melėtas, nereikia, manau, ilgo pasiteisinimo. Užteks jau ir to. Bet tai, apie ką jau ir anksčiau sakiau, būtent, kad daug kas pradėjo mane labai neapkęsti, žinokite, kad tai yra tikra teisybė. Ir tas yra tai, kas mane pražudys, jei pražudys: nei Melėtas nei Anitas, bet minios apkalbos ir pavydas. Jie jau daug ir kitų dorų vyrų pražudė ir, manau, dar pražudys. Ir nėra ko bijoti, kad jie, mane pražudę, toliau susilaikytų.

O, gal būti, kas pasakytų: argi tau ne gėda, Sokratai, kad tu varei tokį darbą, del kurio dabar, rodos, gali mirti? Tokiam teisingu žodžiu atsakyčiau, kad tu, žmogau, negražiai kalbi, jei, tavo supratimu, iš anksto turi apsvarstyti gyvenimo ir mirties pavojų žmogus, iš kurio nors kiek yra naudos, o ne į tai tik turi žiūrėti, kai ką nors veikia, ar elgiasi teisingai ar neteisingai, ir ar daro taip, kaip doras žmogus, ar kaip niekšas. Juk tavo žodžiais, netikę būtų buvę ir visi tie pusdieviai, kurie krito ties Troja, o tarp kitų ir Tetidės sūnus[1]), kurs tiek niekino pavojų, kad tik žuvęs nepaliktų negarbės, jog, kai, jam norint nukauti Hektorą, jo motina, deivė būdama, tarė, man rodos, taip maž daug: sūnau, jei atkeršysi už draugo Patroklo nukovimą ir užmuši Hektorą, pats žūsi, nes tuojau, sako, po Hektoro mirties tave laukia galas; jis tai išklausė, bet tiek mažai rūpinosi mirtimi bei pavojum, žymiai daugiau bijodamas gyventi, blogu būdamas ir neatkeršijęs už draugus, kad— tuojau, sako, temirštu, kai tik nubausiu piktadarį; nenoriu pasilikti čia prie įdubusių laivų, žmonių pajuokiamas, be reikalo vaikščiodamas ant žemės. Manai, kad jis rūpinosi mirtimi ir pavojum?

Taip yra, piliečiai, iš tikrųjų. Kur žmogus kartą stos į darbą, laikydamas jį geriausiu, ar kur jį pastatys viršininkas, ten reikia, manau, ir pasilikti jam, net matant iš to pavojų sau, o nepaisyti nei mirties nei kitko, išskyrus negarbę.

XVII. Taigi sunkiai nusidėčiau, piliečiai, jei, kaip aš gerai supratau, dievui davus įsakymą, pagal kurį reikia man gyventi, išmintį mylint ir tiriant save bei kitus, pabūgęs ar tai mirties ar kitko, palikčiau savo pašaukimą, tuo tarpu kai jūsų parinktiems ir mane prižiūrintiems vadams įsakius—ties Potidėja, Amfipoliu ir Deliju[2])—stovėti ten, kur jie pastatė, aš, kaip ir kiekvienas

---

[1]) Achilas,—deivės Tetidės sūnus. Sokratas gan tiksliai cituoja čia Homero Iliados XVIII-os g. 96, 98 ir 104 eil.

[2]) Potidėja—korintiečių kolonija Chalkidikoje. Atikos sąjungai susidarius, Potidėjos gyventojai prisidėjo prie Atėnų, bet paskui, korintiečių kurstomi, atsimetė nuo Atėnų (432 m.), kurie už tai paskelbė jiems karą. Šitame kare dalyvavo ir Sokratas.

Amfipolis—atėniečių kolonija Makedonijoje. Ties šituo miestu 422 m. atėniečiai buvo nugalėti Spartos karaliaus Brasido.

kitas pilietis, tada stovėjau ir buvau mirties pavojuje. Taip, tai būtų baisu, ir tada iš tikrųjų teisingai galėtų kas traukti mane atsakomybėn už tai, kad netikiu į dievus, neklausau orakulo ir bijau mirties, laikydamas save išmінčiu, o toks nebūdamas. Juk iš tikrųjų, piliečiai, mirties bijoti yra ne kas kita, kaip laikyti save išmінčiu, nėsant tokiu; nes tai reiškia įsivaizduoti, kad žinai tai, ko iš tikrųjų nežinai. O apie mirtį niekas nežino nei to, ar nėra ji kartais visų didžiausias žmogui gėris; tuo tarpu žmonės jos bijo, tarsi žinodami, kad yra didžiausia blogybė. Ir be nebus tatai didžiausia nesąmonė—manyti, būsią žinai tai, ko žmogus nežinai. Aš gi, piliečiai, ir šiuo atžvilgiu, tur būti, skiriuosi nuo daugelio kitų žmonių, ir jei iš tikrųjų pasisakyčiau esąs kuriuo nors atžvilgiu išmintingas, tai, galimas daiktas, tik tuo, kad kaip nežinau, kas yra po žeme, taip ir manau, kad nežinau; o kad skriausti ir neklausyti geresnio už save, ar tai dievo ar žmogaus, yra bloga ir negarbinga, tai žinau.

Todel niekuomet nesislėpsiu ir nebėgsiu nuo tų greičiau blogybių, apie kurias žinau, kad yra blogybės, negu nuo tų, apie kurias nežinau, ar nėra jos kartais gėrybės. Taigi, jei jūs dabar net atleisite mane, nepatikėję Anitui, kurs sakė, kad ar visai nereikėjo traukti mane į teismą, arba, kadangi jau esu patrauktas, negalima nenubausti mirti, nes jei, sako, išsisuksiu nuo bausmės, tai jūsų sūnūs, elgdamiesi taip, kaip juos moko Sokratas, visiškai pages,—taigi jei jūs į tai pasakytumėt man: Sokratai, mes dabar Anito nepaklausysime, tiktai paleisime tave, su tokia tačiau sąlyga, kad niekuomet daugiau panašiais nagrinėjimais neužsiiminėtum ir daugiau nefilosofuotum, o jei dar kartą būtum pagautas panašiai elgiantis, mirsi,—jei mane, kaip sakau, paleistumėt šiomis sąlygomis, pasakyčiau jums, kad aš jus, piliečiai, myliu visa širdimi, tačiau dievo verčiau, negu jūsų, paklausysiu, ir kol aš gyvas, kol dar pajėgiu, nesiliausiu filosofavęs, jus žadinęs, kelią rodęs kiekvienam, ką tik sutiksiu, sakydamas, kaip paprastai: mano gerasai, Atėnų pilietis būdamas, miesto didžiausio ir tiek įgar-

---

Delijus—miestas Beotijoje. 424 m. beotiečiai ties Deliju nugalėjo atėniečius. Šitoje nelaimingoje atėniečiams kovoje Sokratas pasižymėjo savo drąsumu, apie ką liudija Lachetas, vienas iš atėniečių kariuomenės vadų (Platonas, Lachetas, 181).

Kauno Tarpdalykinės Kunigų Seminarijos
BIBLIOTEKA
7612

sėjusio išmintimi bei galybe, nesigėdini rūpintis turtais, kad jų ko daugiausia įsigytum, tuo tarpu kai geras vardas ir garbė, protas ir teisybė, o siela ypač kad būtų geriausia, visai tau nerūpi ir tu negalvoji apie tai. Ir jei kas iš jūsų ginčytų ir sakytų, kad jam rūpi, aš jį tuojau nepaleisiu ir pats nuo jo nepasitrauksiu, bet klausinėsiu jį, kvosiu ir stengsiuos įtikinti. Kai vis delto paaiškės man, kad jis iš tikrųjų neturi išminties, tiktai taip sau sako, tada barsiu jį už tai, kad jis visai mažai tesirūpina didžiausios reikšmės dalykais, o menkus daiktus žymiai daugiau vertina. Taip elgsiuosi ir su jaunu, ir su senu, ir su kuo tik susitiksiu, ir su svetimtaučiais, ir su tautiečiais, ypačiai su tautiečiais, nes jūs esate man krauju artimesni.

Taip įsako dievas, gerai tai žinokite. Dar man rodos, kad apskritai jūs neturite valstybėje nieko brangesnio, kaip šita mano dievo tarnystė. Juk aš nieko kito nedirbu, tik vaikščioju ir įrodinėju jauniems bei seniems iš jūsų tarpo, kad nesirūpintumėt nei kūnu nei turtu ypačiai ir tiek daug, kaip siela, kad ji būtų ko geriausia, sakydamas jums, kad ne iš pinigų dorovė atsiranda, bet iš dorovės pinigai ir visi kiti žmonių turtai, ir asmenų ir valstybės.

Taigi jei tokiomis kalbomis gadinu jaunuomenę, galimas daiktas, kad tai yra žalingi darbai. Bet jei kas tvirtina, kad aš kitaip sakau, o ne taip iš tikrųjų, tas meluoja.

Ar jūs, atėniečiai, turėdami visa tai galvoj, patikėsite Anitui ar ne, ir ar paleisite mane ar nepaleisite, aš nesielgsiu kitaip, nors man reikėtų ir daug kartų mirti.

XVIII. Nekelkit triukšmo, piliečiai, bet, kaip jau prašiau jūsų, susilaikykit nemurmėję del to, ką pasakysiu, ir klausykit; be to, kaip man rodos, beklausydami kai kuo ir pasinaudosite. Ketinu dar jums pasakyti šį tą, del ko jūs vėl murmėsite, bet pasistenkit nesielgti taip, prašau jus.

Taigi būkite tikri: jei pasmerksite mane mirti, tokį žmogų, ne tiek man, kaip sakau, pakenksite, kiek patys sau. Juk jokiu būdu negali man pakenkti nei Melėtas, nei Anitas. Jie net nesugebėtų! Nes man rodosi, kad blogesnis žmogus neturi teisės skriausti geresnį. Be abejonės, toks gali jį užmušti, ištremti, atimti teises ir šlovę; tiktai šituos dalykus jis ir, gali būti, dar kas palaiko didelėmis nelaimėmis, o aš visai nepalai-

kau; bet žymiai didesnė nelaimė — daryti tai, ką jis dabar daro: stengtis neteisingai pasmerkti miriop žmogų.

Taigi dabar, piliečiai, aš visai nesirengiu kalbėti savo apgynimui, kaip kas galėtų manyti, bet greičiau jūsų apgynimui, kad kartais neužrūstintumėt dievą už duotą jums dovaną, jei nubausite mane mirties bausme. Nes jei mane pasmerksite, nelengvai rasite kitą tokį žmogų, kurs visai taip (juokinga net pasakyti!), kaip dievo paleistas gylys sėdėtų miestui ant sprando: miestas tartum koks arklys, didelis ir geros veislės, bet

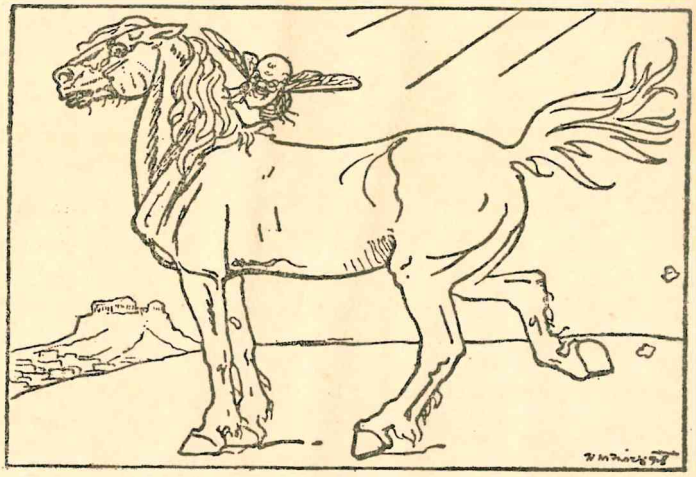

del savo didumo nerangus ir reikalingas gylio, kurs jį žadintų. Man rodosi, kad ir aš panašiai esu miestui dievo duotas, aš, kurs žadindamas, ragindamas ir bardamas kiekvieną jūsų atskirai, per kiaurą dieną nesustoju, tai čia, tai ten prisėsdamas. Nepigiai atsiras kits toks, piliečiai, bet jei manęs paklausysit, nepanorėsite manimi atsikratyti.

Galimas daiktas, kad jūs pykstate, panašiai kaip žmogus, kuriam kas nors pertraukia miegą. Patikėję Anitui, pultumėt mane ir lengva širdimi užmuštumėt, kad paskui likusį gyvenimo laiką galėtumėt trumpinti, ramiai sau miegodami, jei tik dievas, pasigailėjęs jūsų, vėl nepasiųstų jums kitą kokį žadintoją. O kad aš esu toks, ir kad mane dievas davė miestui, galite nors iš to jau suprasti: juk tai, rodos, ne žmogaus parėdymas, kad aš visai nesirūpinu savais dalykais ir, nuolat dirbdamas jūsų gerovei, jau tiek metų, ramiai žiūriu į savo namų

smukimą; ateinu pas kiekvieną skyrium, tartum tėvas ar vyresnysis brolis, ragindamas rūpintis dorove. Ir jei ką nors už tai gaučiau, imčiau atlyginimą už tą žmonių žadinimą, tai dar turėčiau šioki toki pagrindą taip gyventi. Bet dabar jūs ir patys juk matote, kad kaltintojai, kurie taip begėdiškai visur kitur mane kaltino, nedrįso tačiau tiek pasinerti į savo begėdiškumą, kad paliudytų, būsią aš iš ko nors ar gavau atlyginimą ar jo reikalavau. O tam, kad sakau teisybę, pristatau tikrą, rodos, liudininką: mano skurdą.

XIX. Tačiau gali atrodyti keista, kad aš tiktai taip, atskirai, patariu žmonėms, šen ir ten vaikščiodamas, ir visur kišu savo nosį, o viešai pasirodyti, eiti į Visuotiną liaudies susirinkimą, tarp jūsų, ir teikti valstybei patarimų — nedrįstu. Šito priežastis, kaip jūs tai ne kartą esat girdėję, yra ta, kad manyje pasireiškia kokia tai dievybė, koks tai genijus, apie ką ir Melėtas, juokaudamas, parašė savo skunde. Pas mane tai yra nuo pat mažens: koks tai balsas atsiliepia; o kiek kartų prabilsta, visuomet nukreipia mane nuo to, ką rengiuosi daryti, niekuomet neatkreipia į ką nors. Tat štai kas draudžia man užsiimti politika. Tačiau man atrodo, kad tas draudimas yra kaip tik savo vietoje; nes žinokite, piliečiai, jei kada nors būčiau užsiėmęs politika, senai jau būčiau žuvęs ir niekuo nepatarnavęs nei jums nei sau.

Nepykite, sakau teisybę. Nėra pasauly žmogaus, kurs galėtų be didelio pavojaus kilniai priešintis ar tai jums, ar kitai kokiai miniai, ir neleisti, kad valstybėje būtų elgtasi nedorai bei neteisėtai. Bet žmogui, kurs iš tikrųjų kovoja už tai, kas teisinga, ir podraug nori nors trumpą laiką išlikti gyvas, būtinai reikia gyventi nuošaliu gyvinimu, o ne viešu.

XX. Svarbų tam liudijimą jums patieksiu, — ne žodžius, bet tai, ką jūs branginate, — darbus. Paklausykit, kas su manim atsitiko, kad žinotumėt, jog aš niekam nenusileisčiau teisėtumo dalykuose iš baimės mirti; nenusileisčiau, nors reikėtų man ir žūti. O papasakosiu jums apie sunkius ir liūdnus, bet tikrai įvykusius atsitikimus. Aš, atėniečiai, niekuomet nėjau jokių valstybinių pareigų, tiktai buvau kartą Tarybos nariu. Atsitiko taip, kad pritanija [1]) teko mūsų filai — Antijochi-

[1]) Atėnų taryboje buvo 500 narių, kasmet renkamų iš pirmųjų 3-jų klasių piliečių, ne jaunesnių, kaip 30 m. amžiaus, po 50 žmonių nuo kiekvienos filos

dai, kai jums prireikė teisti iš karto[1]) visą dešimtį vadų už tai, kad po jūrų mūšio nepakasė lavonų [2]); prieš įstatymus panorėjot iš karto juos teisti, kaip paskui jums paaiškėjo. Tada aš tik vienas iš pritanų prieš jūsų norą nusistačiau nenusižengti įstatymams ir balsavau prieš, nors retorai buvo pasiryžę čia pat apkaltinti mane ir suimti, jums to su dideliu riksmu reikalaujant. Tačiau buvau nusistatęs, kad man reikia verčiau prisilaikyti įstatymų ir teisėtumo, nežiūrint pavojaus, negu, pabūgus kalėjimo ar mirties, dėtis su jumis, kurie siūlėt neteisėtai pasielgti.

Bet tai buvo dar demokratams tvarkant valstybę. Atėjus oligarchijos laikams, tie trys dešimtys [3]) pasikvietė mane, kad aš drauge su keturiais kitais piliečiais ateičiau į apskritus namus [4]). Ten įsakė mums pristatyti iš Salamino Leontą salaminietį: buvo pasiryžę jį nužudyti; nes nemaža panašių įsakymų duodavo jie ir daugeliui kitų piliečių, norėdami kuo daugiausia turėti savo prasižengimų dalyvių. Tada aš — ne žodžiais, bet pasielgimu — parodžiau, kad mirtis man, atsiprašau, nė... tiek nerūpi; vien tik nedaryti nieko nedoro bei nusikalstamo — štai kas man išimtinai rūpi. Ana valdžia manęs neišgąsdino, nors tiek buvo stipri, kad būčiau galėjęs ką nors nedoro iš baimės padaryti. Taigi išėję iš apskritų namų, keturi iš mūsų tuoj nukeliavo į Salaminą ir pristatė Leontą, o aš nuėjau stačiai namo. Galimas daiktas, kad už tai būčiau buvęs nubaustas mirti, jei šita valdžia nebūtų po kiek laiko iširusi. Daug kas galės jums šitą paliudyti.

XXI. Nejaugi jūs manote, kad būčiau galėjęs tiek metų išgyventi, jei būčiau dirbęs valstybės darbą ir dirbęs taip, kaip tinka geram piliečiui: teikęs pagalbą doriems žmonėms ir, kaip ir turi būti, daugiausia tuo rūpinęsis? Toli gražu nebūčiau

---

(apskrities). Einamaisiais tarybos reikalais rūpinosi iš eilės 50 narių (vienos kurios filos), kurie, eidami savo pareigas, vadinosi „pritanais", o pats tas valstybinis aparatas (iš 50 narių) vadinosi p r i t a n i j a.

[1]) Einant įstatymu, reikėjo teisti kiekvieną vadą atskirai, o ne i š k a r t o (vienu balsavimu) visą dešimtį.

[2]) Nepakasti lavoną, atlikus tam tikras apeigas, buvo laikoma nuodėme.

[3]) Kai spartietis Lisandras 405 m. ties Aigos Patamos'u nugalėjo atėniečius, demokratų valdžia Atėnuose buvo pakeista oligarchija (trys dešimtys ironų).

[4]) Rotondos pavidalo namai (tholos), kuriuose posėdžiavo pritanai.

galėjęs, piliečiai, ir joks kitas žmogus nebūtų įstengęs. Bet per visą savo gyvenimą, ar tai valstybinį darbą dirbdamas, jei ten ką padirbau, ar savo asmeniniam gyvenime, — visuomet esu vienodas, nė kartą niekam nenusileidau teisėtumo dalykuose, nei kitam kam, nei kam nors iš tų, kuriuos šmeižikai vadina mano mokiniais. Niekuomet nebuvau keno nors mokytojas, tik jei kas nori klausyti mane kalbant ir sava darant, ar tai jaunam ar senam — niekam ir niekuomet to nedrausdavau. Be to, aš ne toks, kad už pinigus kalbėtis, o be pinigų — ne, bet ir turtuoliui ir vargšui vienodai leidžiu klausinėti mane, arba, jei kas nori, klausyti ir atsakinėti, man apie ką nors kalbant. O už tai, ar kas pasidaro per tai geresnis, ar ne, imti atsakomybę būtų neteisinga, nes nei žadėdavau kam ko nors išmokyti, nei išmokydavau. Jeigu kas sako, kad nuo manęs kada nors išmoko, ar iš manęs išgirdo ką nors kito, negu visi kiti, būkite tikri, kad meluoja.

XXII. Bet kodel vis delto kai kurie džiaugdamiesi praleidžia su manim ilgą laiką? Girdėjote, piliečiai, visą jums teisybę pasakiau: todel, kad mėgsta klausyti, kaip yra kvočiami tie, kurie laiko save išmintingais, tokie nebūdami. Juk tai labai malonu. Man gi, kaip sakau, dievo yra įsakyta taip daryti ir per orakulą, ir per sapnus, ir apskritai įvairiais būdais, kokiais tik ir kitais atvejais dievo valia paprastai žmogui pasireiškia. Ir tiesa tai yra, piliečiai, ir lengva tai įrodyti; juk jei iš tikrųjų tvirkinu jaunuolius, o kai kuriuos jau net esu pagadinęs, jie, be abejonės, (kai kurie jų jau ir paseno) turėtų suprasti, kad aš jiems, dar jauniems esant, ką nors bloga patardavau; dabar jie turėtų čia ateiti ir kaltinti mane; o jei patys nenorėtų, tai koks nors jų artimas žmogus — ar tėvas, ar brolis, ar kits giminaitis — primintų man dabar ir keršytų, jei jo artimasis būtų ką nors bloga iš manęs patyręs. Tuo tarpu iš tikrųjų daug iš jų yra čia netoli manęs; matau juos: pirmiausia štai šitas Kritonas [1]), mano vienametis ir kaimynas, tėvas šito Kritobulo; paskui sfetietis Lisanijas, tėvas šito štai Ai-

---

[1]) Kritonas, kilęs (kaip ir Sokratas) iš Antiochidos filos, buvo geriausias Sokrato draugas. Jo vardu yra vienas Platono dialogas.

schino[1]) ,toliau kefisietis Antifonas [2]), Epigėno tėvas. Ir kitų čia esama. Tų štai broliai bendravo su manim: Nikostratas, Teozotido sūnus, o Teodoto brolis (pats gi Teodotas pasimirė, taigi jis čia brolį nepaveiktų) ir šitas Paralas, Demodoko sūnus; jis turėjo brolį Teagą [3]). Štai tas — tai Adeimantas, Aristono sūnus, o anas — jo brolis Platonas [4]); antai Ajantodoras, brolis šito štai Apolodoro [5]). Ir daugelio kitų vardus galiu jums čia priminti. Melėtas turėjo savo kalboje ypačiai nurodyti kurį nors iš jų, kaipo liudytoją; jei tada pamiršo, tenurodo dabar; aš palauksiu; tesako, jei turi ką nors.

Tuo tarpu, piliečiai, rasite visai ką kita: jie visi yra pasiruošę padėti man, tvirkintojui, kurs, kaip sako Melėtas ir Anitas, tiek bloga yra padaręs jų artimiems. Jei šitie, mano pagadinti, dar turėtų pagrindą užstoti mane, tai anie, nepagadinti, senesnieji žmonės, anie giminaičiai, kokį kitą turėtų pagrindą ginti mane, jei ne teisėtumo ir teisingumo; įsitikinimo pagrindą, kad Melėtas meluoja, o aš sakau teisybę.

XXIII. Tiek to, piliečiai. Ką turėčiau sakyti savo apgynimui, tai maž daug tokius ir jiems panašius dalykus. Bet galimas daiktas, kas nors iš jūsų piktinasi, prisiminęs save, jei jam, ginant teisme ir ne tiek svarbią bylą, kaip šita manoji, teko prašyti ir, atsivedus čia savo vaikus, ašarojant maldauti teisėjų, kad sužadintų didžiausį pasigailėjimą, ir dar giminaičius bei prietelius čia pasikvietus. Aš, žinoma, nieko tokio nedarysiu, nors, kaip galėčiau manyti, atsidūriau didžiausio pavojaus akivaizdoje. Todel, gal būti, kas nors, tai supratęs, pasielgs su manim be jokio pasigailėjimo ir balsuos supykęs. Jei iš tikrųjų kas nors čia iš jūsų yra taip nusistatęs, — aš bent nėsu linkęs tai prileisti, bet vis delto, jei tokio esama, galėčiau jam, rodosi, į tai tinkamai pasakyti, primindamas, kad ir aš, bran-

---

[1]) Lisanijaus sūnus Aischinas buvo labai atsidavęs Sokratui, po kurio mirties gyveno kurį laiką Sirakūzuose pas karalių Dionizą.

[2]) Apie Antifoną, lygiai kaip ir apie Nikostratą, Teodotą ir Paralą jokių žinių, kas jie tokie buvo, neturima.

[3]) Teagas, Demodoko sūnus, del silpnos sveikatos nėjo jokių valstybinių pareigų, visai atsidavęs filosofijai.

[4]) Platonas—šito dialogo autorius.

[5]) Apolodoras—uoliausias Sokrato pasekėjas.

gusai, gali būti, turiu šiokių tokių giminaičių: juk, Homėro žodžiais betariant, ne iš medžio išaugau ir ne iš uolos, bet iš žmonių. Taigi, piliečiai, ir šeimyną turiu ir net trejetą sūnų: vienas jau pusbernis, du — dar vaikai. Tačiau nė vieno iš jų neatsivedžiau čia ir neprašysiu jūsų pasigailėjimo. O gi kodel nieko tokio nedarysiu? Ne iš puikybės, piliečiai, ir ne del to, kad negerbčiau jūsų, ir ar pakankamai turiu drąsos, ar ne—čia kitas klausimas, bet todel, jog, mano supratimu, nesutinka nei su mano garbe, nei su jūsų, nei su visos valstybės, kad ką nors tokio daryčiau, toks senas būdamas ir tokį vardą įsigiję, vis viena, ar jis tikras ar netikras; šiaip ar taip, beveik visiems žinoma, kad Sokratas kuo tai skiriasi nuo daugelio kitų žmonių: juk jeigu kas nors iš jūsų pasižymėtų visuomenės akyse ar tai savo išmintimi, ar drąsumu, ar kita kokia gera savybe, o elgtųsi taip,—būtų didelė gėda. O kaip tik dažnai man teko matyti tokius žmones, kurie, nors ir daro įspūdžio, kad turi kiek reikšmės, tačiau, būdami teisiami, elgiasi visai keistai, nes mano ką tai baisaus patirti, jei mirs; lyg tai jie galėtų amžius gyventi, jei jų nepasmerktute mirti. Man rodosi, kad tokie žmonės tik gėdą daro valstybei. Paskui dar kas ir iš svetimtaučių pamanys, jog pasižymėję Atėnuose vyrai, kuriuos piliečiai patys išskiria, suteikdami aukštas vietas ir kitas malones, — tokie vyrai niekuo nesiskiria nuo moterų. Ne, piliečiai, kaip mums nevalia taip elgtis, kurie, rodos, turime šiokios tokios reikšmės, taip lygiai ir jūs neprivalote leisti mums tai daryti, bet turite parodyti, kad kur kas greičiau pasmerksite žmogų, kurs naudojasi tokiais graudingais žaismais ir apjuokia miestą, negu tokį, kurs elgiasi ramiai.

XXIV. Nekalbant jau apie tai, piliečiai, ar tai pritinka, man dar rodosi, kad ir nedora prašyti teisėjų ir maldavimais stengtis išvengti smerkimo, užuot paaiškinus dalyką ir įtikinus. Juk ne tam pastatytas teisėjas, kad, norėdamas kam nors pasigerinti, aukotų tiesą, tik tam, kad teistų: jis prisiekė ne tam, kad nusileistų, kas jam patiks, bet tam, kad teistų pagal įstatymus. Todel nei mes neprivalome pratinti jus priesaiką laužyti, nei jūs patys neprivalote prie to pratintis: taip elgdamiesi, nei vieni nei kiti nepatiktumėm dievui.

Taigi nemanykite, piliečiai, kad jūsų akivaizdoje reikia man elgtis tokiu būdu, kurs neatrodo man nei gražus, nei teisingas, nei dievui malonus, ypač, dievaži, kad šitas Melėtas skundžia mane bedievybe. Visai aišku, kad jei stengčiaus palenkti jus ir veikčiau jus savo maldavimais, neatsižvelgdamas į jūsų priesaiką, tada tai iš tikrųjų mokyčiau jus bedievybės ir, teisindamasis, tiesiog pats save įskųsčiau, kad nepripažįstu dievų. Bet toli gražu taip nėra. Aš jus gerbiu, piliečiai, labiau negu kitas kuris iš mano kaltintojų, ir pavedu dievui bei jums teisti mane taip, kaip bus geriausiai ir man ir jums [1]).

* * *

XXV. Kad aš nepykstu ant jūsų, piliečiai, už tai, kas atsitiko, būtent, kad mane pasmerkėt, tam yra daug priežasčių, o tarp kitų ir ta, kad tai, kas atsitiko, atsitiko su manimi ne netikėtai. Kur kas daugiau stebiuosi tuo, kad taip abiejose pusėse pasiskirstė balsai. Visai nesitikėjau, kad susidarys toks mažas skirtumas; laukiau didesnio. O dabar, kaip pasirodo, jei tik trisdešimt akmenėlių būtų kritę į kitą pusę, būčiau buvęs išteisintas. Kai del Melėto, tai manau, jog ir dabar jau išlošiau bylą, ir ne tik išlošiau, bet kiekvienam tai aišku, kad, jei-

[1]) Po šitų Sokrato žodžių įvyko balsavimas. Balsai pasiskirstė taip: 280 prieš Sokratą ir 220 už. Taigi šešių dešimčių balsų dauguma Sokratas buvo nusmerktas.

gu prie jo skundo nebūtų prisidėję Anitas ir Likonas, jam būtų reikėję dabar sumokėti tūkstantį drachmų, nes jis nesurinko penktos balsų dalies [1]).

XXVI. Taigi šitas pilietis siūlo man mirtį. Tiek to. O aš, piliečiai, iš savo pusės kokį padarysiu jums pasiūlymą? Aišku, kad tinkamą. Tai kaip gi? Kokią bausmę ar pabaudą užsitarnavau už tai, kad visai sąmoningai per visą savo gyvenimą nesėdėjau ramiai ir nesirūpinau, kaip daugelis kitų, pinigais bei namais, strategija [2]), viešomis prakalbomis, aukštomis vietomis, sąmokslais, piliečių sukilimais, nes iš tikrųjų laikiau save tiek padoriu, jog negalėjau ieškoti išganymo panašiuose darbuose,—todel ir nėjau tenai, kur nebūčiau buvęs naudingas nei jums nei sau; tik kaipo paprastas žmogus pas kiekvieną atskirai vaikščiojau, norėdamas suteikti jam didžiausią, man bent taip rodosi, malonę: mėginau kiekvieną iš jūsų įtikinti, kad nesirūpintų jokiais asmens dalykais pirma, negu ims rūpintis pats savimi, kad taptų geriausias ir išmintingiausias, kad nesirūpintų valstybės dalykais pirma, negu pačia valstybe, ir kad visu kitu panašiai rūpintųsi.

Tai ką gi užsitarnavau už šitą savo darbą? Ką nors gera, piliečiai, jei reikia iš tikrųjų tinkamai įkainoti ir pasiūlyti. Ir tai ką nors tokio gero, kas tiktų mano asmeniui. O kas gi tinka pavargėliui, valstybei užsitarnavusiam, kurs yra reikalingas atliekamo laiko, kad galėtų jus pamokyti? Nėra jokio tinkamesnio atlyginimo, piliečiai, kaip tas, kad tokiam vyrui suteiktų išlaikymą pritanėjuje, kas jam daugiau tiktų, negu jei kurs iš jūsų, naudodamasis vienu, pora ar keletu arklių, nugalės Olimpijoje. Juk jums tik rodosi, kad toks nugalėtojas daro jus laimingesniais, o aš iš tikrųjų darau; ir toks nereikalingas išlaikymo [3]), o aš reikalingas. Todel, jei jau reikia man

---

[1]) Sokratas ironizuoja: kaltintojas, kurs nesurinkdavo penktos balsų dalies, turėdavo mokėti 1000 drachmų pabaudos (apie 1200 litų). Kadangi iš 500 teisėjų prieš Sokratą balsavo tik 280, tai kiekvienam iš 3-jų kaltintojų teko 93 balsai. Taigi, jei kaltintų vienas Melėtas, jis negautų 5-os balsų dalies: iki šimto trūktų dar septynių balsų.

[2]) Kariuomenės vado pareigų ėjimas.

[3]) Arklių lenktynėse dalyvavo vien turtingi piliečiai, nes tik jie galėjo išlaikyti ristus žirgus.

pagal teisybę pasisiūlyti tinkamą bausmę, siūlau: išlaikymą pritanėjuje [1]).

XXVII. Gal būti, jums atrodo, kad ir dabar dar kalbu didžiuodamasis apie tą pat, ką ir pirmiau: pasigailėjimą ir maldavimą. Bet tas ne taip, piliečiai, o greičiau visai kas kita. Esu tikras, kad gera valia nenuskriaudžiau nė vieno žmogaus, bet kad taip yra, jūsų įtikinti negaliu: per trumpai vienas su kitu kalbėjome. Tačiau, man rodos, jei turėtumėt įstatymus, kaip kiti žmonės, — kad bylas, kur gręsia mirties bausmė, nagrinėti ne vieną dieną, bet keletą, — gal pavyktų jus įtikinti. O dabar nelengva tokiu trumpu laiku atitaisyti tiek daug apkalbų.

Taigi, būdamas įsitikinęs, kad nieko nenuskriaudžiu, taip pat neketinu save skriausti ir apie save sakyti, kad užsitarnavau ką bloga, siūlydamas sau ką nors tokio. Kuriam galui? Be ne iš baimės nukentėti taip, kaip tai siūlo mane bausti Melėtas, ir ko aš nežinau, ar tai gera ar bloga? Kalėjimą? Kam man reikia gyventi kalėjime, vergaujant aniems vienuolikai, valdžiai, kuri nuolat keičiasi? Gal pasiūlyti pabaudą ir kalėjimą, kol pabaudos nesumokėsiu? Bet tai tas pat, apie ką ką tik kalbėjau. Neturiu pinigų, kuriais galėčiau sumokėti. Be nepasiūlyti ištrėmimą? Galimas daiktas, kad jūs su tuo sutiktumėt. Tačiau aš pasirodyčiau tiek prisirišęs prie gyvenimo, jog negaliu net suvokti, kad jūs, vienos su manim valstybės piliečiai, negalėjote pakęsti mano gyvenimo ir mokymo būdo, bet tiek jau tas viskas jums įkyrėjo ir pasidarė nepakenčiama, kad norite dabar tuo atsikratyti, o kiti tai lengvai galės pakęsti. Visai ne taip, piliečiai. Gražus būtų mano gyvenimas, tokio amžiaus susilaukus, kraustytis iš tėvynės, valkiotis iš vieno miesto į kitą ir laukti, kol ir iš kitur kur neišvarys. Juk esu tikras, kad man kur nors atvykus, jaunuoliai klausysis manęs, kaip čia kad klausosi. Jei juos pavaryčiau nuo savęs, jie patys pasistengs mane išvaryti, įskundę vyresniesiems; o jei jų nepavaryčiau, mane išvytų jų tėvai ir giminaičiai del jų gi.

---

[1]) Senas pritanėjus („hestia tes poleos"), garbės namai. Čia pietaudavo svetimųjų valstybių pasiuntiniai, garbingi svečiai, nugalėtojai per viešuosius žaidimus ir kitaip valstybei užsitarnavę piliečiai. Išlaikymas pritanėjuje valstybės lėšomis buvo palaikomas didele garbe.

XXVIII. Galimas daiktas, kad kas nors pasakys: „O mus palikęs, Sokratai, ar negalėsi tylėti ir gyventi ramiai sėdėdamas?" Čia tai kaip tik ir yra sunkiausias daiktas įtikinti kurį nors iš jūsų: juk jei sakau, kad tai yra dievo neklausyti, ir todel negalima man sėdėti ramiai, nepatikėsite, manydami, kad apsimetu. Iš kitos vėl pusės, jei sakau, kad tai yra didžiausia žmogui laimė — kiekvieną dieną kalbėtis apie dorovę ir apie kitus dalykus, apie kuriuos girdite, kad ir pats kalbu ir save bei kitus kvočiu, o gyvenimas be tokio nagrinėjimo nevertas žmogui gyventi, — jei taip sakysiu, jūs dar mažiau manim patikėsite. Tačiau taip yra, kaip sakau, piliečiai, tik jus įtikinti nelengva.

Be to, nepripratau laikyti save žmogumi, kuriam reikėtų ką nors bloga patirti. Žinoma, jei turėčiau pinigų, pasiūlyčiau pabaudą, kokią reikėtų man sumokėti. Del to nepatirčiau jokios žalos. Dabar gi neturiu, nebent sutiktumėt mane tiek tenubausti, kiek išsigalėčiau sumokėti, o galėčiau sumokėti jums maž daug vieną sidabro miną. Taigi tiek siūlau. O šitas štai Platonas, piliečiai, Kritonas, Kritobulas ir Apolodoras pataria man pasiūlyti trisdešimt minų; patys ir laiduoja. Sutinku ir tiek pasiūlyti. Šitos sumos laiduotojai bus labai tikri [1]).

* * *

XXIX. Del šito menko laikotarpio, piliečiai, įgysite blogą vardą ir žmonių, kurie yra linkę šmeižti mūsų kraštą, būsite kaltinami, kad nugalabijot Sokratą, vyrą nekvailą. Juk tie, kurie norės jums prikišti, sakys, kad esu išminčius, nors toks nesu. Tuo tarpu, jei kiek palauktumėt, savaime tas atsitiktų. Gi matote mano amžių: juk mano gyvenimas jau praslinko, o mirtis arti. Ne į visus jus atkreipti šitie mano žodžiai, tik į tuos, kurie pasmerkė mane mirti. Į tuos pačius kreipdamasis dar štai ką pasakysiu: gal manote, piliečiai, kad žūnu del pasiteisinimų stokos, tokių, kuriais galėčiau palenkti jus savo pusėn, jei manyčiau, jog reikia griebtis visų priemonių, kad tik išsigelbėčiau nuo pasmerkimo. Anaiptol. Taip, piliečiai, del stokos, tik ne pasiteisinimų, bet... įžūlybės ir begėdiškumo sto-

---

[1]) Po šitų Sokrato žodžių įvyko antras ir paskutinis balsavimas, ar priimti Sokrato pasiūlytą pabaudą, ar sutikti su kaltintojų reikalavimu. Yra žinių, kad per šitą antrą balsavimą balsai pasiskirstė taip: 360 prieš ir jau tik 140 už-

kos. Dar ir todel, kad visai nenorių pasakoti jums tokių dalykų, kurių su dideliu malonumu klausytumėt, jei čia verkčiau ir vaitočiau ir dar ką tokio daryčiau, jei prikalbėčiau daug ko tokio, kas, manau, nesuteiktų man garbės, bet ką jūs pripratote girdėti iš kitų. Tuo tarpu aš nei prieš tai nelaikiau reikalinga niekšiškai elgtis pavojaus akivaizdoje, nei dabar nė kiek nesigailiu taip teisinęsis: geriau mirtis po tokio apgynimo, negu po ano — gyvenimas. Nes nei teisme nei per karą kaip man, taip ir visiems žmonėms, nereikia nė kiek daryti pastangų, kad bet kuriuo nors būdu išsisukti nuo mirties. Juk ir mūšiuose dažnai galima gan greitai išsigelbėti nuo mirties, jei kas mes į šalį savo ginklą, ar kreipsis su maldavimais į persekiotojus. Kiekviename pavojuje yra daug įvairių priemonių išsisukti nuo mirties, jei tik kas pasiryžta viską daryti ir kalbėti. Todel ne tai yra sunku: pabėgti nuo mirties; žymiai sunkiau: nuo niekšybės. Nes niekšybė bėga greičiau už mirtį. Taip ir su manim dabar: kadangi esu lėtas, — žinoma, kaip senis, lėtesnė mirtis mane pavijo. O mano kaltintojus, kadangi jie yra galingi ir greiti, pavijo tai, kas yra greitesnis, vadinas, — niekšybė.

Taigi dabar pasišalinu, jūsų pasmerktas mirti. O juos pasmerkė teisybė už jų piktą darbą ir neteisingumą. Susilauksiu aš bausmės, susilauks ir jie. Gal būti, kad taip ir turėjo atsitikti. Aš bent manau, kad taip ir reikia.

XXX. O dabar, po viso šito, noriu jums nusakyti ateitį, jums, kurie mane pasmerkėt. Juk esu jau tokioj padėty, tartum priėjęs liepto galą, kada žmonės ypačiai yra linkę pranašauti, rengdamiesi mirti. Taigi sakau jums, piliečiai, kurie atėmėt man gyvybę, kad bausmė jums ateis netrukus po mano mirties, žymiai sunkesnė, prisiekiu Diju, negu ta, kurią man uždėjote, nubausdami mirti. Šiandien jūs padarėte tai, manydami, kad atsikratysite reikalo savo gyvenimo sąskaitą daryti. O tuo tarpu jus ištiks visai kas kita. Taip jums sakau. Atsiras daugiau tokių, kurie įrodinės jūsų kaltybę: tai tie, kuriuos aš sulaikydavau, o jūs to nepastebėdavote; juo jie yra jaunesni, juo įkyresni bus, ir jums teks žymiai daugiau piktintis. Jei manote, kad žudydami žmones, sulaikysite ką nors nuo priekaištų darymo del jūsų klaidingo gyvenimo, klaidingai manote. Nes tokiu būdu atsikratyti manim ir neleistina ir ne-

gražu. Kur kas gražiau ir lengviau neskriausti kitų, bet save sutvarkyti, kad ko geriausiu taptum. Tai tiek jums, mane pasmerkusiems, išpranašavęs, pasitraukiu.

XXXI. O su tais, kurie balsavo prieš mano pasmerkimą, mielai pasikalbėčiau apie tai, kas čia dabar įvyko, kol valdžios atstovai dar užimti ir kol dar neeinu ten, kur nuvykęs turėsiu mirti. Taigi, piliečiai, pabūkite su manim per šitą laiką; juk kol kas niekas nekliudo dar mums pasikalbėti. Noriu jums, kaipo savo prieteliams, paaiškinti, ką reiškia tai, kas čia su manim šiandien atsitiko. Nes, teisėjai, — juk jus visai teisingai galiu pavadinti teisėjais, — įvyko kaž kas nuostabu.

Tas mano įprastas išvidinis balsas, dievybės balsas, visuomet prieš tai, ir labai dažnai, atsiliepdavo, įspėdamas mane net mažmožiuose, jei rengiaus kuriuo nors būdu netinkamai pasielgti. O dabar su manim atsitiko tai, ką jūs ir patys matote ir ką ne vienas gali, žinoma, palaikyti, ir iš tikrųjų palaiko, didžiausia nelaime. Tuo tarpu šitas dievo valios ženklas nesipriešino nei man rytą iš namų išeinant, nei keliantis čia į teismą, nei per visą mano kalbos laiką nė kartą, kai turėjau ką nors sakyti. O kitose mano kalbose dažnai turėdavau del jo stabtelėti kalbos vidury. Šiandien gi niekur per visą šitą bylą nė kiek nesipriešino nei del mano elgesio, nei del kalbos. Kokia gi tam, manau, priežastis? Pasakysiu jums: man rodosi, kad šis nuotykis išėjo man į gera, ir visai neteisingai protauja tie iš mūsų, kurie mano, kad mirti yra bloga. Svarbų tam turiu liudijimą: negalimas daiktas, kad šitas mano įprastas išvidinis balsas nesipriešintų, jei turėčiau patirti ką nors negera.

XXXII. Apsvarstykime dar ir tai, kokia didelė yra viltis, kad mirtis yra gėris. Mirtis yra vienas iš dviejų: ar tai yra pilnas išnykimas, taip kad miręs žmogus visiškai nieko nejaučia, arba, kaip sakoma, čia yra koks tai persimainymas ir sielos persikėlimas iš šito pasaulio į kitą. Jei tai yra pilnas jutimo galios išnykimas ir kas nors panašaus į miegą, kai kas miegodamas net jokio sapno nemato, tai šiuo atveju mirti būtų nuostabus laimėjimas. Nes man rodosi, kad jei kam reikėtų, atsiminus, palyginti tokią naktį, kurią jis taip saldžiai pramiegojo, kad net nieko nesapnavo, su kitomis savo gyvenimo naktimis bei dienomis ir, pagalvojus, pasakyti, kiek dienų ir

nakčių pergyveno jis geriau ir maloniau, negu aną naktį, manau, jog ne tik koks paprastas žmogus, bet ir galingas karalius atrastų, kad tokių nakčių būta labai maža, palyginant su kitomis dienomis bei naktimis. Todel, jei mirtis yra kas į tai panašu, laikau ją grynu laimėjimu: juk tada visas laikas atrodo taip, kaip viena naktis.

Tačiau, jei mirtis yra kaip in koks tai sielos persikėlimas iš čia į kitą vietą, ir jei teisingai yra sakoma, kad ten tat gyvena visi numirę, kokia gi gali būti dar didesnė laimė už tą, teisėjai? Juk jei kas atvyks į Hadą, persiskyręs su šiais ta-

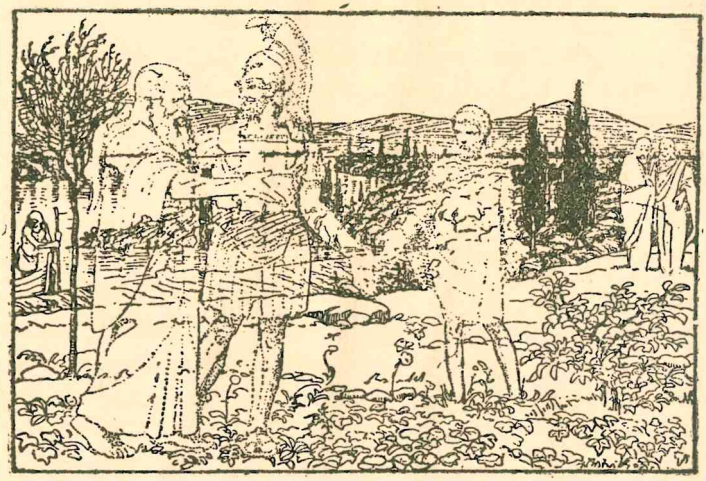

riamaisiais teisėjais, ir ras tenai tikruosius teisėjus, apie kuriuos ir sakoma, kad jie ten teisia, būtent Miną[1]), Radamantą[2]), Ajaką[3]), Triptolėmą[4]) ir kitus pusdievius, kurie, gyvendami šiame pasauly, pasižymėjo savo teisingumu, — ar nemalonus tai bus persikėlimas? Arba vėl susitikti su Orfėju[5]), Musėju,

---

[1]) Minas—Dijo ir Europos sūnus, mitinis Krito salos karalius, pasižymėjęs savo išmintimi.

[2]) Radamantas—Mino brolis.

[3]) Ajakas—Dijo ir Eginos sūnus, Eginos karalius, didvyrio Achilo senuolis.

[4]) Triptolėmas—Eleusino karalius, Kelėjo sūnus, išmokęs atėniečius žemdirbystės.

[5]) Orfėjus ir Musėjus—mitiniai dainiai. Gyveno ir veikė dar prieš Homėrą.

Hesiodu [1]) ir Homėru — kokia kaina sutiktų ne vienas iš jūsų? Aš tikrai esu pasiryžęs daug kartų mirti, jei viskas tai tiesa. Juk ir aš turėčiau tenai puikius pasikalbėjimus, kai susieičiau su Palamėdu [2]), su Telamono sūnumi Ajantu [3]) ir su bet kuriuo, jei kas dar iš senobinių vyrų žuvo del neteisingo sprendimo: lygindamas savo likimą su jųjų; tai būtų, manau, labai malonu. Didžiausias tačiau malonumas būtų kvosti tenykščius, kaip čionykščius, ir tirti, kas iš jų iš tikrųjų yra išmintingas, o kas tik laiko save išmintingu, toks nebūdamas. O kiek vienas kitas iš jūsų, teisėjai, duotų už tai, kad galima būtų taip pasikalbėti su Agamemnonu, kurs atsivedė prie Trojos didžiulę kariuomenę, ar su Odisėju, ar su Sisifu, arba su begalybe kitų — kas juos suskaitys! — vyrų ir moterų? Su jais ten kalbėtis, bendrauti, juos klausinėti — būtų neapsakoma laimė. Tenai bent, be abejonės, už tokius dalykus nebaudžia mirtimi. Ir kitais atvejais jie tenai yra laimingesni už čionykščius ir, be to, yra nemirtingi, jei tai tiesa, ką žmonės kalba.

XXXIII. Taigi ir jums, teisėjai, reikia be baimės ir ramiai laukti mirties, nepamirštant tos vienintėlės tiesos, kad gerą žmogų neištiks jokia nelaimė nei jam gyvenant nei mirus, ir kad dievai visada rūpinsis jo reikalais. Ir mano reikalas ne savaime šiandien pasibaigė, bet aišku man, kad geriau jau mirti ir atsikratyti šio gyvenimo našta. Todel tai ir mano išvidinis balsas niekur nenukreipė manęs, ir aš ne labai pykstu nei ant mane pasmerkusių teisėjų, nei ant savo kaltintojų: juk ne tai turėdami galvoj balsavo jie prieš mane ir kaltino, bet tikėdamiesi pakenkti. Užtat reikia juos papeikti. Vieno tik prašau jų: mano sūnus, kai išaugs, bauskite, piliečiai, kankindami juos taip, kaip aš jus kankinau, jei pamatysite, kad jiems pinigai ar kitkas daugiau rūpi, negu dorovė, ir jei laikys save kuo nors, nieku nebūdami; peikite juos taip pat, kaip aš

---

[1]) Hesiodas—epinis poetas iš Askros (Beotijoje), gyv. apie 800 m. pr. Kr. Pagarsėjo savo poemomis, ypač viena: „Darbai ir dienos".

[2]) Palamėdas—Eubėjos karalius, Nauplio sūnus, graikų vadas, dalyvavo Trojos kare. Neteisingai įtartas išdavimu, buvo graikų užmuštas akmenimis.

[3]) Ajantas — Telamono sūnus, pasižymėjo savo narsumu per Trojos karą. Įsižeidęs del neteisingo Achilo ginklų priskyrimo Odisėjui, o ne jam, išėjo iš proto ir nusižudė.

jus, už tai, kad nesirūpina kuo reikia, ir mano, kad yra kuo nors, nieko nebūdami verti. Jei tai darysite, patirsiu teisinga iš jūsų, aš ir mano sūnūs.

Bet štai jau laikas ir eiti, man — mirti, jums — gyventi. Kas iš mūsų eina prie geresnio, tai paslaptis, kurią težino vienas Dievas.

* * *

Sokrato bylos nagrinėjimas įvyko pačioje pradžioje vadinamųjų „Delijų" švenčių, kurios kasmet pavasarį buvo skiriamos laimingam Tezėjo iš Kreto salos sugrįžimui paminėti. Per šitas šventes iškilmingai buvo siunčiama pasiuntinybė (theorija) į Delo salą aukoti dievui Apolonui. Per visą laiką, kol pasiuntinybė negrįžo, negalima buvo pasmerktuosius bausti mirties bausme. Sokrato pasmerkimo metais (399) sakytoji pasiuntinybė užtruko kelionėje 30 dienų. O kadangi teismo sprendimas buvo paskelbtas antrą dieną pasiuntinybei Delo salon išvykus, tai Sokratui teko visą mėnesį laukti kalėjime sprendimą įvykdant... Jam kalėjime sėdint, dažnai lankėsi draugai bei mokytiniai, kurių daug kas patardavo jam bėgti, bet veltui.

Dialogo „Kritonas" tikslas yra įrodyti, jog pilietis turi griežtai prisilaikyti savo valstybės įstatymų, neatsižvelgdamas į tai, kokių žmonių jie yra taikomi: teisingų ar neteisingų. Sofistai, eidami Protagoro pėdomis, įstatymus laikė esant valdančiųjų sluoksnių išradimu, reikalingu vien tam, kad valstybė galėtų gyvuoti. Sofistų nuomone, įstatymų reikalingumas nėsąs suderintas su vidujine žmogaus prigimtimi, o įstatymų prisilaikymas turįs vien tikslo atsiekti materialinių gėrybių, apsisaugoti nuo nelaimių, tam tikrose ribose patenkinti savo norus. Bendrą valstybės labą, pasiekiamą atskirų piliečių stropiu darbštumu ir kilniu pasiaukojimu, sofistai laikė esant tuščią svajone. Tėvynė, jų manymu, yra tai lošikų bendravimas, kur kiekvienas pilietis, norėdamas pagerinti savo materialinį būvį ir atsiekti išorinės laisvės, turi teisės dėti pastangų aplošti savo artimą. Egoizmas ir grynas išrokavimas buvo šio sofistų mokslo pagrinde. Artimo meilė, pasiaukojimas, pasitikėjimas žmonėmis, doras piliečių bendravimas, pagaliau visa tai, kas yra teigiamo žmogaus prigimtyje ir kas sudaro valstybę tvirtą savo viduje, — visa tai sofistų buvo atmetama, paniekinama. Nepaliko sofistai nelietę ir įstatymų: įstatymus pildyti, sakė jie, reikalinga esą tik tiek, kiek tai yra betarpiškai naudinga piliečiui.

Silpnesnieji protai, lengvabūdžiai žmonės, kurie beveik visuomet sudaro valstybėje daugumą, apsvaigo nuo šių masinančių pamokslų, o sofistai, šių dienų bolševikų protėviai, rasdavo kokio tai nedoro pasitenkinimo, už pinigus varydami savo destruktyvų darbą. Graikijos valstybei, jos politiniam gyvenimui, visuomenės dorovei ir šeimai grėsė didelis pavojus. Reikalinga buvo auka, kuri atidarytų akis aptemusiems protams ir apsvaigusioms širdims, kuri užgautų tobuliausias žmogaus širdies stygas ir atpirktų nuodėmes, padarytas nuo žalingo sofistų mokslo poveikio. Auka atsirado — tai buvo Sokratas.

Istatymai, Sokrato supratimu, yra tai kiekvienam piliečiui įgimtas sąžinės ir proto postulatas, o valstybė — ben-

druomenė žmonių, kurie sąmoningai, norų ir išvidinio įsitikinimo vedami sudaro tam tikrą sąjungą aukštiesiems tikslams atsiekti, tokiems tikslams, kurių kiekvienas pilietis atskirai, egoistiškai elgdamasis, niekuomet atsiekti nepajėgia. Tėvynė yra tai tiesa, įgyvendinama įvairiausių sąvokų harmoningu suderinimu. Čia bendras gėris neįmanomas be pavienių asmenų uolaus ir nesuinteresuoto pasidarbavimo, atskiro piliečio laimė neįmanoma be bendro gėrio.

Šitas kilnias mintis skelbė Sokratas Atėnų jaunuomenei per visą savo gyvenimą, o dabar, teismui pasibaigus, atėjo laikas vaizdžiai įrodyti, kad jo mokslas nebuvo tuščios kalbos, bet subrendusio galvotojo giliai apsvarstytų minčių išdavinys. Mirčiai artinantis, už trejeto dienų prieš ją, tas pačias kilnias mintis įkvepia Sokratas savo draugui ir mokiniui Kritonui. Paskutines savo dienas gyvendamas kalėjime ir nieko jau nesitikėdamas susilaukti iš savo žiaurių teisėjų, Sokratas tačiau lieka griežtai nusistatęs pildyti tėvynės įstatymus ir nekeičia pasiryžimo mirti, nors Kritonas gana įtikinamai įrodo, jog pametęs Atėnus jis atliktų beveik gerą darbą: neprileistų, kad būtų įvykdytas neteisingas teismo sprendimas. Ramia širdimi ir sveiku protu atmeta išminčius Kritono pasiūlymus be pykčio, pašiepdamas pagundą nugali ją, ir mirtimi apkarūnuoja visą savo mokslą.

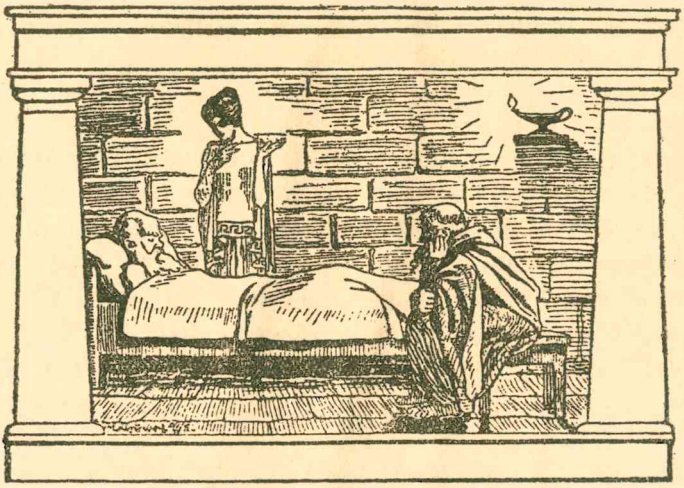

I. Sokratas. Ko tu šitokiu laiku atvykai, Kritonai? Ar dar neišaušo?

Kritonas. Jau.

S. Koks maž daug dabar laikas?

K. Ankstybas rytas.

S. Stebiuosi, kaip kalėjimo sargas sutiko tave įsileisti.

K. Jis jau mane gerai pažįsta, Sokratai, nes dažnai čia lankausi; be to, jis ir gauna šio to iš manęs.

S. Dabar atėjai, ar kiek anksčiau?

K. Jau gan ilgai čia esu.

S. Tai kodel tuojau nepažadinai manęs, bet tylėdamas sėdi.

K. Dievuli mano, aš ir pats nenorėjau, Sokratai, budėti tokiame nuliūdime; bet ir tavim ilgai stebėjaus, matydamas, kaip saldžiai miegi. Tiesą pasakius, tyčia tavęs nežadinau, kad tu ramiai sau miegotum. Jau ir pirmiau laikiau tave dažnai

laimingu visame tavo gyvenime del tavo būdo, o dabar ypač laikau tokiu—akivaizdoje šios nelaimės, kurią tu taip lengvai ir kantriai pakeli.

S. Nepadoru būtų, Kritonai, tokiam seniui pykti, jei jau reikia mirti.

K. Tačiau kiti žmonės, Sokratai, tokio pat amžiaus ir panašiose nelaimėse atsidūrę, labai nusimena, ir amžius nedaro jų laisvais nuo pykčio nelaimės akivaizdoje.

S. Tas tiesa. Bet kodel taip anksti atėjai?

K. Su liūdna naujena ateinu, Sokratai, liūdna ne tau kaip man rodosi, bet man ir visiems tavo pažįstamiems; nelinksma ir sunki žinia, kurią, manau, man visų sunkiausia bus pakelti.

S. Kokia čia jau tokia naujiena? Be nebus grįžęs laivas iš Delo salos, kuriam atėjus man reikės mirti?

K. Nors dar neatėjo, bet, rodosi, šiandien ateis, kaip praneša vienas kitas atvykusių nuo Sūnijaus ir mačiusių laivą tenai; iš tų žinių aišku, kad laivas šiandien tikrai bus, ir tau, Sokratai, rytojaus dieną reikės skirtis su šiuo pasauliu.

II. S. Ką gi, Kritonai, tegu sau laivas grįžta laimingai; jei taip dievams patinka, tebūnie taip; tačiau, man rodos, kad šiandien laivas dar neateis.

K. Kodel taip manai?

S. Tuoj paaiškinsiu tau. Juk man, tur būti, reikės mirti rytojaus dieną, arba, geriau pasakius, tą dieną, kada ateis laivas.

K. Taip bent sako vyresnybė.

S. Taigi aš manau, kad laivas neateis šiandien, bet rytoj. O sprendžiu taip iš vieno sapno, kurį šią naktį, ne taip jau senai, sapnavau; gerai, rodos, išėjo, kad manęs nepažadinai.

K. Kas gi tai buvo per sapnas?

S. Man prisisapnavo, lyg atėjusi kokia tai graži moteriškė, malonaus veido, baltais rūbais pasipuošusi; ji pavadinusi mane ir pasakiusi: „Sokratai, poryt tau teks keliauti į derlingą Ftijos šalį".

K. Koks keistas sapnas, Sokratai!

S. Man bent rodos, Kritonai, visai aiškus.

III. K. Net per daug aiškus, kaip pasirodo. Bet keistas žmogau, nors dabar dar paklausyk manęs ir gelbėkis, nes, tau mirus, mane ne tik ištiks didelė nelaimė, bet dargi nustosiu tokio prietelio, kokio kito aš bent niekados niekur nerasiu; be to daugeliui žmonių, kurie manęs ir tavęs gerai nepažįsta pasirodys, kad aš, galėdamas tave gelbėti, jei panorėčiau panaudoti savo turtą, visai nepasirūpinau to padaryti. O kas gali būti biauresnio už tą girdą, kad aš savo turtus daugiau branginu, kaip prietelių gyvastį? Juk daugelis nepatikės, kad tu pats nenorėjai iš čia išeiti, nepaisant mūsų karščiausio noro.

S. Bet, mielas Kritonai, ko čia mums taip jau rūpintis minios nuomone? Juk išmintingieji žmonės, kurių nuomonė mums daugiausia turi rūpėti, manys, kad viskas atsitiko taip, kaip turėjo atsitikti.

K. Bet, Sokratai, tu pats žinai, kad reikia rūpintis ir minios nuomone. Patys šių dienų įvykiai aiškiai rodo, kad minia gali padaryti tam, kas yra jos įtariamas, ne mažą kokį blogumą, bet beveik didžiausią skriaudą.

S. Jei minia, darydama daugiausia blogo, galėtų ir gero daugiausia padaryti, būtų teisinga; tuo tarpu ji negali padaryti nei vieno nei kito; ji negali pasielgti nei išmintingai nei kvailai; daro ji tik tai, kas atsitinka.

IV. K. Sutinku. Tačiau, Sokratai, pasakyk man, nejaugi tu bijai, kad, tau iš čia išėjus, įdavėjai suteiks man ir kitiems tavo prieteliams daug nemalonumo už tai, kad mes tave iš čia išvadavome, ir būsime todel priversti nustoti ar viso savo turto, ar didokos jo dalies, ar kitaip kaip už tat nukentėti? Jei tu, galimas daiktas, šiek tiek to privengi, nesirūpink; juk teisinga būtų, tave išgelbėjus, tikėtis tokios bėdos, o jei reikėtų, tai dargi didesnės. Tik paklausyk manęs ir nepasielk kitaip, tik taip, kaip aš patariu.

S. Ir tas man rūpi, Kritonai, ir dar daug kas.

K. Taigi, nesibijok viso šito; juk ir pinigai ne tokie jau dideli, kuriuos kai kas gavęs sutinka tave išgelbėti ir išvesti iš kalėjimo. Pagaliau, ar tu nežinai, kaip pigūs tie įdavėjai:

visai nedaug pinigų reikėtų jiems papirkti; o tau gelbėti visai pakaks, rodos, mano vieno turto. Tačiau, jei tu, nenorėdamas kiek manęs nuskriausti, manai, kad nepatogu aikvoti mano turtą, tai yra pasiryžę pavesti tau savo turtą mūsų draugai: vienas iš jų, tebietis Simijas, šiam reikalui atsinešė pakankamai pinigų. Neatsisako patarnauti ir Kėbis ir daugelis kitų draugų. Todel, sakau, nesivaržydamas sutik gelbėtis ir nesirūpink įsivaizduotu nemalonumu, kurį, kaip sakei teisme, turėtum išėjęs iš čia ir nežinodamas, ką su savim bedaryti; juk ir daugely vietų kitur, kur tik benuvyktum, žmonės meilingai tave patiks. Jei panorėtum keliauti į Tesaliją, rastum tenai mano prietelių, kurie tave tinkamai įvertins ir apsaugos, ir tau nereikės nė vienu tesaliečiu skųstis.

V. Toliau, Sokratai, man rodos, kad, galėdamas išsigelbėti, visai neteisingai sugalvojai save žudyti: čia stengiesi pasielgti su savim taip, kaip stengtųsi tavo neprieteliai ir kaip jau yra padirbėję, norėdami tave pražudyti. Be to, man bent rodosi, tu žudai ir savo vaikus, kuriuos, galėdamas išmaitinti ir išauklėti, esi pasiryžęs apleisti, ir, kiek tai nuo tavęs pareina, jiems reikės pakelti visa, kas su jais atsitiks. O su jais, reikia tikėtis, atsitiks tai, kas paprastai atsitinka su netekusiais tėvo našlaičiais. Juk arba visai nereikia gimdyti vaikų, arba, pagimdžius, būti tvirtai pasiryžusiam maitinti juos ir auklėti. Tu, man rodos, nori pasielgti visai vaikiškai; tuo tarpu reikėtų pasirinkti tai, ką pasirinktų doras ir užgrūdintas vyras; ypač taip reikėtų pasielgti tau, kurs, kaip sakai, per visą savo gyvenimą rūpinaisi vien dora. Man didelė gėda ir del tavęs ir del mūsų draugų; bijau, kad nepasirodytų, jog visa nelaimė atsitiko del kokio tai mūsų bailumo: ir bylos teisman atidavimas, tau stojus į teismą (o juk galima buvo nestoti), ir kaip buvo vedama pati byla, ir, pagaliau, šita bylos pabaiga, kaip koks tai viso šito dalyko pajuokimas. Gali pasirodyti, kad mes apleidome tave del kokio tai mūsų nedorumo ir bailumo, mes, kurie tavęs neišgelbėjome, tau nenorint gelbėtis, nors tai ir buvo galimas daiktas, jei mes kiek būtume kam tikę. Taigi, Sokratai, žiūrėk, kad prie šitos nelaimės neprisidėtų dar ir gėda mums ir tau. Pagalvok!... Tačiau ne laikas jau galvoti: reikia veikti. Lieka tik vienas patarimas: ateinančią naktį viskas turi pasibaigti. Jei kiek nutęsim, nebebus paskui ga-

lima mūsų sumanymo įvykdyti. Taigi, Sokratai, būtinai paklausyk manęs ir jokiu būdu nedaryk kitaip.

VI. S. Mielasai Kritonai, tavo noras patarnauti yra daug vertas, jei tiktai jis būtų kiek teisingas; o juo mažiau jisai teisingas, juo sunkiau įvykdomas. Taigi, mums dabar reikia panagrinėti, ar tavo patarimas galima vykdyti, ar ne. Del manęs, aš ne tik dabar, bet ir visuomet prisilaikau vien tokio protavimo, kurs, man begalvojant, pasirodo geriausias, o nuo pirma paskelbtų protavimų negaliu dabar atsisakyti, kadangi toks jau mano likimas: kurių protavimų prisilaikiau pirmiau, tuos pačius ir šioje nelaimėje pasilaikau ir gerbiu. Jei mes dabar nieko geresnio del šių protavimų neturime pasakyti, tai žinok, kad aš vargu su tavim sutiksiu, nors šita minia dar labiau mus baugintų, kaip kokius vaikus, mesdama į kalėjimą, grąsindama mirtimi ir turto atėmimu. Kuriuo gi būdu mes galėtume visa šita patogiausiai ištirti? Gal mes pradėtume nuo šito protavimo, kurį pasakei del viešosios nuomonės, ar gerai buvo tavo pasakyta, ar ne, kad vienur reikia rūpintis žmonių nuomone, o kitur nereikia? Ar pirmiau gerai buvo sakyta, kad man reikia mirti, o dabar vėl visai paaiškėjo kitaip, būtent, kad tada nerimtai buvo kalbėta, bet taip sau, del pagražinimo, kad iš tikrųjų viskas buvo vien tik vaikų žaidimas ir burnos aušinimas? Aš bent norėčiau drauge su tavim, Kritonai, panagrinėti, ar man, tokioj dabar padėty esant, šis dalykas kiek kitoniškiau atrodo, ar vis dar tebėra toks pat nusistatymas, ir ar mums nereikės daugiau rūpintis šiuo klausimu, o prisilaikyti vien ano pirmojo nusistatymo. Buvo, manau, pasakyta žmonių, manančių, kad šį tą jie pasako, kaip ir aš dabar pasakiau, kad vienur žmonių nuomone reikia labai rūpintis, kitur vėl — visai nereikia. Esu tikras, kad tau, Kritonai, nesirodo, jog taip yra protingai sakoma. Tu gi, kiek žmogus gali spręsti, esi laisvas nuo pavojaus rytoj mirti, ir todel neturėtum nusiminti del dabartinės nelaimės; pagalvok tiktai: ar tau nesirodo, kad gerai sakoma, jog ne visas žmonių nuomones reikia gerbti, bet vienas reikia gerbti, o kitas — ne? Ką sakai, ar negerai pasakyta?

K. Gerai.

S. Ir ar nereikia rimtas nuomones gerbti, o blogas ne?

K. Be abejo.

S. O įrimtos nuomonės be nebus išmintingųjų žmonių, o nerimtos, blogos — neišmintingųjų?

K. Kaip gi kitaip.

VII. S. Taigi, kaip čia apie tą pat buvo sakoma. Ar vyras, lavindamas savo kūną, turi kreipti dėmesį į kiekvieno žmogaus pagyrimą, peikimą ir bendrai nuomonę, ar tik privalo atsižvelgt į gydytojų ir gimnastikos mokytojų nuomonę?

K. Tiktai į tą vieną.

S. Ir ar nereikia bijoti papeikimo ir stengtis užsitarnauti pagyrimą to vieno žinovo, o ne visos minios?

K. Aišku.

S. Todel šiuo atveju reikia stengtis taip veikti, kūną lavinti, valgyti ir gerti, kaip reikalauja vienas prievaizda ir žinovas, o ne taip, kaip atrodo visiems kitiems?

K. Tiesa.

S. Gerai. Nepaklausęs to vieno žmogaus ir tinkamai neįvertinęs jo nuomonės ir pagyrimo, o pagerbęs nuomonę minios ir žmonių, nieko nenusimanančių, ar negalėsi kartais patirti ką pikta?

K. Kaip gi ne.

S. O kas gi tas pikta? Kur jis veda ir kaip liečia tą neklusnų žmogų?

K. Aišku, kad liečia jo kūną: toks žmogus kenkia savo kūnui.

S. Teisingai pastebėjai. Vadinasi, Kritonai, ir bendrai del visko kito, nesuminėjant atskirai, ir del viso, kas teisinga ir neteisinga, kas biauru ir gražu, kas gera ir bloga, apie ką dabar mes kalbame, ar mums reikia sekti minios nuomonę ir bijoti jos, ar vieno kurio nusimanančio žmogaus, kurio reikia ir gėdintis ir bijoti daugiau, kaip visų kitų? Jei mes neatsižvelgsime į kokio žmogaus nuomonę, mes pagadinsime ir pražudysime tai, kas, žmogui teisingai elgiantis, dar patobulėja, o neteisingai elgiantis — žūna? Ar tas viskas niekai?

K. Ir aš taip manau, Sokratai.

VIII. S. Na, jei mes, neklausydami išmanančių žmonių, pagadintume tai, kas sveikatoje tarpsta, o ligoje genda, ar mums vertėtų gyventi, jam pagedus? Ir apie ką aš dabar kalbu, yra žmogaus kūnas, ar ne?

K. Žmogaus.

S. Taigi, ar verta mums gyventi su netikusiu ir pagedusiu kūnu?

K. Nieku būdu.

S. Bet jei yra pagadinta toji mūsų dalis, kuriai kenkia visa, kas neteisinga, o kas teisinga, eina sveikaton,—ar verta mums tada gyventi? O gal mes manome, kad toji mūsų esybės dalis, kurią liečia teisingumas ir neteisingumas, yra blogesnė už mūsų kūną?

K. Nieku būdu.

S. Bet vertesnė už kūną?

K. Daug vertesnė.

S. Todel, mano gerasis, visai nemanytina apie tai, ką apie mus pasakys žmonės, bet apie tai, ką pasakys vienas žmogus, kurs nusimano ir del to, kas teisinga ir del to, kas neteisinga; ką pasakys, pagaliau, pati teisybė. Taigi, visą šitą dalyką netikusiai aiškini, manydamas, kad mums reikia rūpintis minios nuomone del to, kas yra teisinga, gražu, gera ir atvirkščiai. „Bet, pasakytų kas, šita minia gali atimti mums gyvybę".

K. Aišku, Sokratai, kad kas nors galėtų taip pasakyti.

S. Tiesą sakai. Bet, keistuoli, toji mintis, kurią mes išnagrinėjome, bent rodosi visai panaši į aną pirmutiniąją; atsižvelk dar ir į tai, ar mes liekame prie savo nusistatymo, kad ne gyvenimas, apskritai, reikia daugiausia vertinti, o geras gyvenimas?

K. Be abejo, liekame.

S. O kad geras gyvenimas yra tas pat, ką ir gražus bei teisingas, — ar tas nusistatymas mums lieka?

K. Lieka.

IX. S. Taigi iš to, su kuo mes sutikome, reikia panagrinėti, ar teisinga bus mėginti man iš čia išeiti, atėniečiams draudžiant, ar neteisinga; ir jei pasirodytų teisinga, pamėginsime

išeiti, o jei ne, atsisakysime nuo šito sumanymo. Del tavo, Kritonai, suminėtų įrodymų apie turtų aikvojimą, gerą žmogaus šlovę ir vaikų auklėjimą turiu pasakyti, kad jie yra netikslūs ir tinka greičiau tiems minios žmonėms, kurie lengva širdimi pasmerktų žmogų mirti ir prikeltų jį iš numirusiųjų, jei, žinoma, galėtų; bet mes, pasiryžusieji prisilaikyti tik to protingo nusistatymo, apie kurį dabar kalbėjome, pagalvokime, ar gerai pasielgsime, sumokėję pinigus ir padėkoję tiems, kurie mane iš čia išvestų, ar dorai pasielgtų ir patys išvedėjai ir išvedamieji, ar mes iš tikrųjų blogai pasielgtume visa tai darydami. Ir jei toks mūsų pasielgimas pasirodytų neteisingas, tai verčiau reikėtų man ramiai čia pasilikti ir mirti, ar kitką geriau iškentėti, negu pasielgti neteisingai.

K. Man rodos, Sokratai, kad tu puikiai nusakei; bet pagalvok apie tai, kas mums dabar reikia daryti.

S. Pažiūrėsime, mano gerasis prieteliau, ir jei tu, man kalbant, turėsi ką tarti prieš, sakyk, o aš tavęs klausysiu; jei nieko neturėsi tarti, liaukis kartojęs man vis tą pačią pasaką, kad man reikia išeiti iš čia prieš atėniečių įsakymą. Man taip pat labai svarbu įtikinti tave, kad reikia pasielgti taip, o ne kitaip, turint tavo sutikimą taip pasielgti. Žvilgterėk tik į mūsų įrodymų pradžią, ar klausimą, kad lengviau galėtum suprasti.

K. Pamėginsiu.

X. S. Sakome, kad jokiu būdu negalima iš geros valios neteisingai elgtis; o gal vienur galima, o kitur —ne? arba niekuomet nebus gera ir gražu neteisingai elgtis (kaip jau dažnai pas mus buvo susitarta ir anksčiau, be to, ir dabar buvo kalbėta). O gal visi tie mūsų senieji susitarimai šiomis keliomis dienomis amžinai dingo, ir mes, Kritonai, tokie jau nebejauni žmonės, nuo kurio tat laiko rimtai su kits kitu kalbėdami, nepastebėjome, kad niekuo nesiskiriame nuo vaikų? Be nebus greičiausiai taip (kaip tada ir buvo mūsų kalbėta), kad neteisingai elgtis visuomet yra negražu ir bloga tam žmogui, kurs taip elgiasi, neatsižiūrint nei į tai, ką kalba žmonės, nei į tai, ar mums reikia pakelti dar didesnes nelaimes, kaip šitą, ar kiek mažesnes? Taip esame nusistatę, ar ne?

K. Taip.

S. Taigi, jokiu būdu ,nereikia neteisingai elgtis?

K. Žinoma, nereikia.

S. Todel ir atsilyginti neteisingumu už neteisingumą, kaip daugelis žmonių mano, nereikėtų, kadangi neteisingai elgtis visai nereikia?

K. Rodosi, kad nereikėtų.

S. Tai kaip gi, Kritonai? Ar reikia daryti bloga, ar nereikia?

K. Niekuomet nereikia, Sokratai.

S. Todel, atsilyginti neteisingumu už neteisingumą, kaip skelbia minia, bus teisinga ar neteisinga?

K. Nebus teisinga.

S. O daryti bloga žmonėms yra tas pat, kaip ir neteisingai elgtis su jais?

K. Tiesą sakai.

S. Todel nereikia nei keršyti, neteisingai elgiantis, nei blogu atsilyginti kitam žmogui, nepaisant to, ką mes patys patirtumėm iš kitų. Žiūrėk, Kritonai, kad sutikdamas su ta mano mintimi nesutiktum prieš savo nusistatymą. Juk aš žinau, kad maža kas yra ir bus šitokio nusistatymo. Taigi, visi šitie žmonės, kam tas atrodo teisinga ir kam neatrodo, neturi šiuo klausimu vienodo nusistatymo, bet, matydami savo skirtingas nuomones, jie yra verčiami nepakęsti kits kito. Todel tai ir tu geriau pagalvok, ar sutinki su manim, pripažindamas tai per teisinga; tada pradėtumėm nuo čia protauti apie tai, kad niekuomet nebus gera daryti neteisinga, keršyti ir nukentėjus nuo neteisingumo atsimokėti tokiu pat neteisingumu. O gal tu krataisi ir nesutinki su tokiu dėsniu? Mano bent buvo ir anksčiau toks nusistatymas, lieka jis toks pat ir dabar, o jei tau kaip nors kitaip pasirodė, pasakyk ir paaiškink man. Jei pasilieki prie pirmojo nusistatymo, klausyk toliau.

K. Žinoma, pasilieku, ir man viskas taip atrodo, kaip ir tau; tačiau sakyk toliau.

S. Taigi, kalbėsiu toliau, arba, geriau pasakius, toliau klausinėsiu: jei kas pripažintų ką nors esant per teisinga, ar reikėtų jam to prisilaikyti, o gal galima būtų ir neprisilaikyti?

K. Reikėtų prisilaikyti.

XI. S. Dabar pažvelk į dalyką iš šios pusės: išeidami iš čia be piliečių sutikimo, ar mes skriaudžiame ką nors ir ypač tuos, kuriuos visai nereikėtų skriausti, ar neskriaudžiame? Ir ar prisilaikome to, del ko buvome susitarę teisinga esant, ar neprisilaikome?

K. Negaliu, Sokratai, atsakyti į šitą tavo klausimą, nesuprantu jo.

S. Pagalvok šitaip: jei, mums rengiantis iš čia ar bėgti, ar kaip kitaip tai pavadinus, atėję įstatymai ir valstybė stotų ir paklaustų: „Pasakyk mums, Sokratai, ką rengiesi daryti? Ar ne tiesa, kad šiuo tavo sugalvotu žygiu manai panaikinti mus, įstatymus, ir visą valstybę, kiek tai pareina iš tavęs? Nejaugi tau rodos galimas daiktas, kad gyvuotų ir nežūtų tokia valstybė, kurioje įvykę teismo sprendimai neturi jokios galios, bet keno jie daromi bejėgiais ir panaikinami?". Ką mes pasakysim, Kritonai, į tokius ir kitokius panašius žodžius? O juk daug galėtų kas, ypač oratorius, pasakyti šitam mindžiojamam įstatymui apginti, įstatymui, kurs įsako, kad įvykę teismo sprendimai būtų galingi ir griežtai vykdomi; ar pasakysime jiems (įstatymams ir valstybei), kad valstybė neteisingai su mumis pasielgė ir netikusiai išsprendė bylą? Ar mes tai pasakysime, ar kitką?

K. Prisiekiu Diju, Sokratai, kad pasakysime tai.

XII. S. O jei įstatymai pasakytų: „O Sokratai, ar ir apie tai buvo tavo ir mūsų susitarta, ar tik apie tai, kad reikia vykdyti visus valstybės padarytus sprendimus?" Jei mes, jiems taip kalbant, nustebtume, jie (įstatymai), gal būt, pasakytų: „Sokratai, nesistebėk del to, kas yra pasakyta, bet atsakyk taip, kaip ir tu pats paprastai naudojiesi klausimais ir atsakymais. Todel atsakyk, kuo nusidėjome mes (įstatymai) ir valstybė, kad nori mus pražudyti? Pirmiausia, ar ne mes pagimdėm tave, ir ar ne mūsų dėka tavo tėvas vedė motiną tavo ir pagimdė tave? Pasakyk dabar, ar turi ką nors prikišti, kad nėra geri tie iš mūsų, kurie liečia vedimą?" — Negaliu rūgoti, pasakyčiau. „Bet gal rūgoji ant įstatymų, kurie liečia gimusio kūdikio auklėjimą, kokiame ir tu pats buvai išauklėtas? Ar negerai įsakė tam tikri iš mūsų įstatymai, kurie liepė tavo tėvui mokyti tave muzikos ir gimnastikos?" — Gerai, atsakyčiau. „Tegul. Gimęs, išauklėtas ir išmokytas ar galėtumei pasakyti, kad tu nebuvai mūsų ainis ir vergas, tu pats ir tavo protėviai? Ir jei tas yra taip, nejaugi tu manai, kad tavo teisės yra lygios su mūsų teisėmis, ir jei mes pasiryžome padaryti ką nors su tavimi, manai, kad turi teisės tokiu pat būdu atsilyginti ir mums? Nebūtų taip pat teisinga, santykiuose su tavo tėvu arba su tavo ponu, jei tokį kartais turėtum, kad atsilygintum jiems tuo pačiu, ką ir pats buvai iš jų nukentėjęs, būtent, jei jie tave apkalbinėtų, ir tu apkalbinėtum, jei jie tave muštų, ir tu muštum, ir daug kitko tokio darytum. Tuo tarpu santykiuose su tėvyne ir mumis, įstatymais, tau tat galima; taip kad, jei mes pasiryžtumėm tave nužudyti, laikydami tai teisinga, tai ir tu, kiek tai būtų tavo galioje, ryžtumeis iššudyti mus, įstatymus, ir tėvynę; taip elgdamasis, pasakysi, kad tu, tikras doros gynėjas, darai teisingai, rimtai rūpindamasis dora. Ar išmintis tavo tokia, kad net pamiršai, jog tėvynė yra garbingesnė, tyresnė ir šventesnė, kaip motina, tėvas ir visi kiti protėviai, jog ji yra didesnė šlovėje ir pas dievus ir pas žmones, kurie tik turi protą; jog ir supykusią ją reikia gerbti, nusileisti jai ir glaubstyti ją daugiau, negu tėvą, ir ar įrodyti jos klaidą, ar daryti tai, ką tik ji įsakys: nemurmant kentėti, jei ji įsako kentėti, ar mušamam būti, ar rišamam,ar į karą eiti, kur galima tikėtis žaizdų ir mirties,— visa tai reikia daryti, viskas tas yra teisinga, ir negalima nė

pasitraukti, nė pabėgti, nė palikti rikiuotės, bet ir kovoje, ir teisme, ir visur reikia daryti tai, ką įsako valstybė ir tėvynė, arba įtikinti ją, kaip to reikalauja teisingumas; neleistina panaudoti jėgą nei prieš motiną nei prieš tėvą, o juo labiau prieš tėvynę". Ką mes, Kritonai, pasakysime į tai? Ar įstatymas teisybę sako, ar ne?

K. Man bent rodosi, kad jis sako teisybę.

XIII. S. „Taigi žiūrėk, Sokratai", gal būt pasakys įstatymai, „jei tai, ką mes sakome, yra teisybė, saugokis, kad nesumanytum padaryti mums neteisingumą, kokį dabar manai daryti. Juk mes, pagimdę tave, išauklėję, išmokę, apdovanoję viskuo, kas yra gražu, kiek tai buvo mūsų galioje, tave ir visus kitus piliečius, — mes vis delto skelbiame asmens laisvę, ir tam iš atėniečių, kuriam subrendus ir apsipažinus su valstybės politiniu gyvenimu ir su mumis, įstatymais, mes nepatiktume, — tam leidžiame pasiimti savo turtą, išeiti iš tėvynės ir eiti, kur tik jam patinka. Ir jei kas nors iš jūsų, kam mes ir valstybė nepatiktumėm, panorėtų vykti į nausėdiją, jei jis išvykęs į kokią kitą vietą panorėtų ten apsigyventi, niekas iš mūsų, įstatymų, nedarytų jam kliūčių ir nedraustų eiti su savo turtu ten, kur tik jis panorėtų. Bet apie tą iš jūsų, kurs, matydamas, kuriuo būdu mes teisiame ir apskritai tvarkome valstybę, pasiliktų Atėnuose, apie tą mes sakome, kad jis jau savo pasielgimu (kad pasiliko), kaip ir davė mums pasižadėjimą vykdyti visa, ką mes jam įsakysime; ir jei toks žmogus neklauso mūsų, jis trigubai (mes tai tvirtiname!) neteisingai elgiasi, nes jis neklauso mūsų, 1) kaipo savo gimdytojų, 2) kaipo savo auklėtojų ir 3) sutikęs mūsų klausyti, neklauso ir neįspėja mus, jei mes ką nors bloga darome, tuo tarpu kai mes laisvai leidžiame (o ne žiauriai liepiame) kiekvienam piliečiui daryti tai, ką įsakome; be to dar, nors mes leidžiame daryti viena iš dviejų — ar mus įspėti, ar daryti, ką liepiame — jis tačiau nedaro nei vieno nei kito.

XIV. Taigi sakome, kad ir tu, Sokratai, būsi kaltinamas tais pačiais kaltinimais, jei pasielgsi taip, kaip dabar manai, ir nusidėsi ne mažiau, kaip kiti atėniečiai, bet dar daugiau". O jei paklausčiau, kodel tat aš daugiau nusidėčiau, jie, galimas daiktas, visai teisingai prikištų man, kad aš iš visų atėniečių

daugiausia esu surištas minėta sutartimi. Įstatymai tada pasakytų: „Sokratai, turime svarbių įrodymų, kad ir mes ir valstybė buvome tau malonūs. Juk tu nebūtum gyvenęs šiame mieste su didesniu malonumu, negu visi kiti atėniečiai, jei jis tau ypač nebūtų patikęs: iš tikrųjų, tu niekuomet neišeidavai iš jo, jei neskaityti vienos tavo kelionės į Istmą, ir niekur kitur nepasitraukdavai, išskyrus vieną kartą, kada tarnavai kariuomenėje; jokios kitos kelionės niekuomet neatlikai, kaip tat darė kiti piliečiai; tu nepanorėjai aplankyti svetimas valstybes ir susipažinti su jų įstatymais, bet visai buvai patenkintas mumis ir mūsų valstybe. Taigi, mus ypač pamylėjęs, sutikai būti mūsų valdomas; tu ir vaikus čia pagimdei ir kitais atvejais taip elgeisi, kad atrodė, jog šita valstybė tau patinka. Juk dar šitai bylai einant, jei būtum panorėjęs, būtum galėjęs išgauti ištrėmimo priteisimą ir tada būtum galėjęs, valstybei sutinkant, įvykdyti tai, ką dabar esi pasiryžęs padaryti, jai nesutinkant. Tada tu dar su pasididžiavimu gyreis, kad be jokio pykčio sutiktum mirti, jei reikėtų, ir, kaip pats sakei, atidavei pirmenybę mirčiai prieš ištrėmimą; o dabar tau negėda šių žodžių, tu nekreipi dėmesio į mus, nesigėdi įstatymų, esi pasiryžęs mus pražudyti ir elgiesi taip, kaip elgtųsi prasčiausias vergas: sumanei bėgti nuo pildymo sutarties ir sąlygų, kuriomis sutikai būti valdomas. Todel, pirmų pirmiausia atsakyk mums, ar mes ne tiesą sakome, tvirtindami, kad tu sutikai būti mūsų valdomas visoje tikrumoje, o ne tik žodžiais'". Ką mes, Kritonai, atsakysime į tai? Sutiksime, ar kitokį duosime atsakymą?

K. Reikia sutikti, Sokratai.

S. „Taigi", toliau sakytų įstatymai, „kaip kitaip pavadinti tavo pasiryžimą bėgti, jei ne noru sulaužyti tavo ir mūsų išdirbtas sąlygas ir sutartį, kurių sudaryme dalyvavai niekeno neverčiamas, mūsų neprigautas, ne trumpu laiku spiriamas sutikti, bet per septyniasdešimt metų, kada turėjai visą galimybę pasitraukti iš valstybės, jei mes tau nebūtume patikę ar būtų pasirodę, kad mūsų statomos sąlygos yra neteisingos. Tuo tarpu tu nepasirinkai nei Spartos nei Kreto salos valstybės, apie kurias nekartą sakei, kad jos naudojasi gerais įstatymais; neišvykai nei į kitą kokią Elados ar svetimų tautų valstybę, pamesdamas mūsų kraštą rečiau, kaip

šlubi, akli ir kiti gamtos nuskriausti žmonės. Todel aišku, kad tau daugiau, kaip kitiems atėniečiams, patiko šita valstybė ir mes, jos įstatymai: iš tikrųjų, kam gi patiktų valstybė be įstatymų? O tu dabar nenori pasilikti ištikimu tiems savo nusistatymams? Jei, Sokratai, paklausytum mūsų, nebūtum pajuoktas, pabėgęs iš miesto.

XV. Taigi, pagalvok dabar: peržengęs ir nusidėjęs vienai iš priimtų sąlygų, ką gero nuveiksi savo ir savo prietelių naudai? Juk beveik aišku, kad tavo draugams gresia pavojus bėgti iš tėvynės, nustoti piliečio teisių ir išleisti savo turtą; o tu pats, Sokratai, galima manyti, pirmiausia nuvyksi į kokią nors kaimynę valstybę, į Tebus ar į Megarą — jiedvi turi gerus įstatymus, — bet nuvykęs tenai, pasirodysi priešingas jų valstybės tvarkai, nes kas rūpinasi savo valstybe, žiūrės į tave su nepasitikėjimu, laikydamas tave įstatymų laužytoju; tuo tarpu tu pats sustiprinsi gerą nuomonę apie mūsų teisėjus, nes pasirodys, kad jie teisingai tave pasmerkė. O kas yra įstatymų laužytojas, tas, be abejo, lengvai gali išvesti iš tiesos kelio jaunuolius ir lengvabūdžius žmones. Todel ar tik nereikės tau vengti valstybių su gerai sutvarkytais įstatymais ir ar nereikės vengti draugavimo su padoriais žmonėmis? Taip elgiantis, ar apskritai verta bus tau gyventi? Gal tu sueisi į pažintį su padoriais žmonėmis ir turėsi tiek begėdiškumo, kad net kalbėsi su jais, bet apie ką kitą, Sokratai, kalbėsi, kaip ne apie tą pat, apie ką ir čia kalbėdavai, būtent, kad dorovė, teisingumas, teisėtumas ir įstatymai esą svarbiausieji žmonėms dalykai? Ar tik nemanai kartais, kad Sokrato pasielgimas pasirodys itin peiktinas? Reikia, be abejo, taip manyti. Įsivaizduokime dabar, kad tu pasitraukei iš tų valstybių ir atvykai į Tesaliją, pas Kritono prietelius. Tenai tai jau iš tikrųjų viešpatauja didžiausia, niekeno nevaržoma, sauvalė; tenai, galimas daiktas, žmonės su mielu noru klausysis tave pasakojant, kaip juokingai pasprukai iš kalėjimo, apsivilkęs svetimais rūbais, ar užsimetęs ant pečių kailį, ar kitaip kaip persirėdęs ir pakeitęs savo išvaizdą, kaip paprastai daro pabėgėliai. Ar gi jau niekas nepasakys, kad tu, senas būdamas ir, kaip matyti, maža teturėdamas laiko gyventi, sumindžiojai aukščiausius įstatymus ir taip gobšiai išdrįsai norėti kiek dar ilgiau pagyventi? Gal būti niekas taip ir nesakys, jei, žinoma, ko nors

neužgausi; esant priešingai, daug ko, Sokratai, išgirsi ir net tokių dalykų, kurių visai nenusipelnei. Gyvensi meilikaudamas ir vergaudamas visiems žmonėms. Į Tesaliją nuvyksi kaip į kokią puotą: visą laiką tu ten puotausi. Į ką pavirs anie mūsų žodžiai apie teisingumą ir kitas doroves? Bet tu, galimas daiktas,nori gyventi vaikams, kad juos išauklėtum ir išmokytum? Ką gi? Nusivedęs į Tesaliją, tenai juos išauklėsi ir išmokysi, pavertęs juos svetimtaučiais, kad ir šiuo atveju jie turėtų iš tavęs naudos? Arba, jei jų nepasiimsi su savim, tau čia negyvenant, bet prie tavo gyvos galvos, čia auklėjami jie bus geriau išauklėti ir išmokyti? Juk tavo draugai jais pasirūpins. Nejaugi tau išvykus į Tesaliją draugai rūpinsis tavo vaikais, o išvykus į Hadą nesirūpins? Reikia manyti, kad pasirūpins, jei tik yra kiek teisinga, kad jie tavo prieteliai.

XVI. Ne, Sokratai; klausyk geriau mūsų, tavo auklėtojų, ir nestatyk aukščiau už teisingumą nei vaikų, nei gyvasties savo, nei kitką tokio, kad nuėjęs į aną pasaulį, remdamasis visu šituo, galėtumei pasiteisinti tenykščių viršininkų akyse.

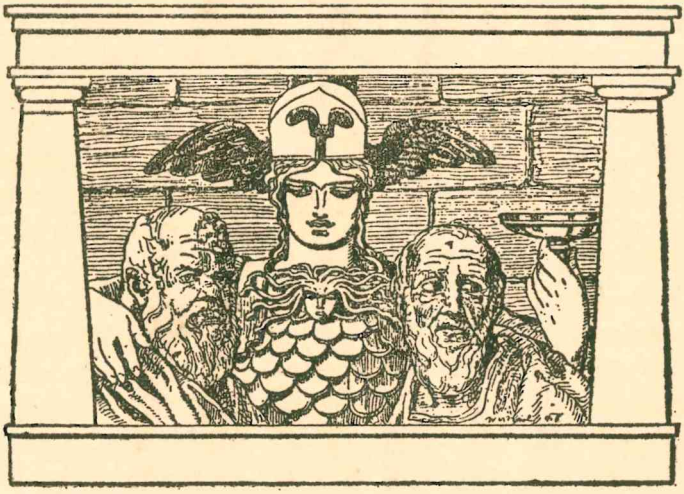

Juk kaip šiame pasauly toks tavo pasielgimas tau ir visiems tavo draugams atrodys geras, teisingas ir šventas, lygiai taip pat jis atrodys geras, nuvykus tau ir į aną pasaulį. Taigi, nu-

žengęs dabar tenai, atvyksi ne mūsų, įstatymų, skriaudžiamas, bet žmonių skriaudžiamas. Tuo tarpu, jei pabėgtum iš kalėjimo, niekšiškai atsilygindamas neteisingumu už neteisingumą, sulaužęs mūsų su tavim padarytas sutartis ir nuskriaudęs tuos, kuriuos mažiausia reikėtų skriausti, būtent, save, savo artimuosius, savo tėvynę ir mus, — mes, įstatymai, supyktumėm ant tavęs, tau dar gyvenant, o ir aname pasauly mūsų broliai — įstatymai nepriimtų tavęs palankiai, sužinoję, kad buvai pasiryžęs, sulig savo jėgomis, pražudyti mus. Žiūrėk, kad Kritonas neįtikintų tave daugiau, kaip mes, pasielgti taip, kaip jis pataria".

XVII. Štai ką (įsidėmėk gerai, mielas prieteliau Kritonai) tartum girdėte girdžiu, panašiai kaip įniršę koribantai tartum girdi birbynių balsą: skamba mano ausyse šitokių žodžių aidas, neduodamas man bet ką kita girdėti. Taigi žinok: jei ką nors sakysi prieš tai, veltui sakysi, — tokia bent mano yra dabar nuomonė. Tačiau, jei manai kiek laimėti, kalbėk.

K. Nieko daugiau, Sokratai, neturiu pasakyti.

S. Taigi, Kritonai, palikime tai ir pasielkime manaip, nes pats Dievas rodo mums šitą kelią.

Atitaisymai.

Pusl.	Eilutė.	Išspausdinta:	Turi būti:
7	3 ap.	berybėmis	beribėmis
12	16 ap.	smeižtų	šmeižtų
12	5 ap.	pamegdžiodami	pamėgdžiodami
18	12 ap.	koks tai	toks
19	4 v.	lygai	lygiai
24	3 v.	be ne	bene
27	12 ap.	pirmygtinai	primygtinai
37	2 ap.	ironų	tironų

Kaina 3 litai